

Oer-IJ

Langs de Iconen van het **Oer-IJ** gebied

1 totaalroute voor E-bikes over 89 km.

3 deelroutes met beschrijving van bezienswaardigheden onderweg.

Route Noord, 44 km: Over strandwallen en door het mondingsgebied van het Oer-IJ

Route Midden, 32 km: Van Alkmaardermeer tot Wijkermeer

Route Zuid, 36 km: Rond het Noordzeekanaal

Beste lezer

Welkom in het Oer-IJ gebied, het open landschap tussen Alkmaar, Haarlem en Amsterdam. De naam van het Oer-IJ is ontleend aan een voorloper van het IJ, een rivier die tot het begin van onze jaartelling van het huidige Amsterdam door het landschap westwaarts kronkelde en bij Castricum in de Noordzee uitmondde. Hoewel de rivier zelf grotendeels is verdwenen, zijn er nog veel sporen in het huidige landschap zichtbaar en is een groot deel van de inrichting van het gebied door die rivier bepaald, vandaar dat we spreken over het Oer-IJ gebied. Dit routeboekje is een gids om het landschap te ontdekken, door te wijzen op sporen die herinneren aan 5000 jaar landschapsgeschiedenis.

Gevarieerd landschap

Het landschap in het gebied tussen Alkmaar, Haarlem en Amsterdam behoort tot de meest gevarieerde van ons land. De natuur en de mens hebben het door de eeuwen heen vorm gegeven en gemaakt tot wat wij nu zien. Een momentopname in de tijd, want ons landschap is continu in verandering, dat was in het verleden zo en dat zal in de nabije

Route langs Stelling van Amsterdam bij Beverwijk.

In rood weergegeven de verstedelijking van het landschap door de jaren heen. Van links naar rechts: 1960, 1980, 2000, 2017.

toekomst ook zo blijven. Wie hier met enige kennis van het verleden wandelt of fietst, ziet dat het landschap gelezen kan worden als een geschiedenisboek, je moet het alleen even weten om het te zien. Deze gids is dan een handig hulpmiddel.

Stichting Oer-IJ

Stichting Oer-IJ is een vrijwilligersorganisatie die het opneemt voor de kwetsbare waarden van het landschap en dan bedoelen wij natuur en cultuurhistorie die geen eigen stem hebben in de voortgaande verandering van onze omgeving, maar wel belangrijk zijn voor welvaart en welzijn van de samenleving. Wij doen dit door kennis te verzamelen over het landschap in heden, verleden en toekomst en die kennis aan te bieden aan bewoners, bedrijven en bestuurders.

Het landschap ontsluiten

Wij zetten het Oer-IJ gebied ook op de kaart door het maken van interessante fiets- en wandelroutes door het Oer-IJ gebied, het organiseren van excursies onder leiding van een landschapsgids, het uitgeven van thema-boeken, het geven van lezingen en cursussen, maar ook door het gesprek aan te gaan met verwante organisaties en overheden, want samen bereiken we meer.

Het landschap beschermen

We doen dit omdat het landschap onder grote druk staat. Zo zijn alle dorpen en steden in ons gebied in de afgelopen zeventig jaar enorm gegroeid, zijn de wegen drukker geworden, is de landbouw intensiever aanwezig en de bedrijvigheid gegroeid. Dit is goed te zien op de kaartjes van 1960 en 2017. Voorlopig blijven die ontwikkelingen doorgaan en is het aan de bewoners en de bestuurders om daaraan sturing te geven en de kwaliteiten van het landschap daarbij een belangrijke rol te geven voor de huidige en ook voor de toekomstige samenleving die in een waardevol landschap willen leven.

Wat maakt dit landschap zo bijzonder:

Het Oer-IJ landschap is zo bijzonder omdat je hier op korte afstand van elkaar heel verschillende landschapstypen aantreft; zoals duinen, wateren en veenweiden. De oorspronkelijke landschapsvormende krachten van het Hollandse landschap; water, wind en veenvorming, zijn nog overal aanwezig, terwijl de invloed van de mens, die in de afgelopen 1500 jaar steeds dominantier werd, goed is te koppelen aan bepaalde tijdsperiodes uit de geschiedenis van ons land. Natuurgebieden, dorpen, soorten landbouw en erfgoed zorgen voor extra variatie.

Wat zien we daarvan onderweg?

Het Oer-IJ gebied is landschappelijk op te delen in drie zones; in het westen het zandgebied van de strandwallen en de duinen, in het oosten het veen met de weidegebieden en daartussen de kleigronden van het voormalige stroomgebied van het Oer-IJ. Veel dorpen in dit gebied liggen op de hogere noord-zuid lopende strandwallen. Alleen tussen Heemskerk en Castricum ontbreken die en loopt de hoofdstructuur juist oost-west en kronkelen de sloten. Meer in de buurt van Zaanstad zijn de sloten weer kaarsrecht, duidelijk door mensen gegraven. Naast slootpatronen en ligging van dorpen vertellen grondgebruik, gebouwen, dijken en forten ook verhalen over de tijdfasen waarin ze zijn ontstaan.

Wat zijn Oer-IJ iconen?

De routes in dit boekje helpen het 'landschap te lezen', om structuren en elementen te ontdekken en die te verbinden aan een van de zes ontwikkelingsfasen uit de geschiedenis van het landschap. Voor elk van de zes fasen hebben we een locatie gekozen waar meer over die fase te leren en te beleven valt. Alle Icoonlocaties krijgen extra aandacht in dit boekje. Maar onderweg zijn er veel meer bezienswaardigheden die samen het verhaal vertellen over hoe er hier in het verleden is gewoond of geleefd.

Een oude slogan luidt "Op de fiets geniet je voor niets". De samenstellers van dit boekje willen met de beschrijvingen dat genieten alleen maar intenser maken.

Veel fietsplezier

HOE DIT BOEKIE TE GEBRUIKEN

In dit boekje zijn vier routes opgenomen. De eerste en complete route is een E-bike route van 89 km die voert langs de zes Icoonprojecten.

Hierna volgen drie routes (Noord, Midden en Zuid) van ongeveer 35 km die elk een deel van het gebied bestrijken.

Van alle routes is een apart kaartje opgenomen dat kan helpen bij het navigeren. Deze kaartjes hebben als ondergrond de hoogtekaart en de kleuren geven dus hoogtes ten opzichte van NAP weer waardoor bijvoorbeeld Oer-IJ geulen, strandwallen en duinen duidelijk zichtbaar zijn.

Alle routes maken gebruik van het Fietsknooppuntennetwerk waardoor de weg in het terrein gemakkelijk is te vinden. Aan het begin van iedere routebeschrijving staan alle knooppunten (vierkantjes met knooppuntcijfer) achter elkaar genoemd. Soms wordt een uitstapje naar een punt buiten de route aangegeven omdat dat voert naar een interessant kijkpunt/bezienswaardigheid waar de route zelf niet langs komt. Bij zo'n uitstapje moet dezelfde weg heen en terug worden gevolgd om weer op de feitelijke route uit te komen.

Rondjes met daarin een cijfer verwijzen naar de nummering in de tekst. Deze nummers staan voor een kijkpunt/bezienswaardigheid. We hebben gekozen voor een doornummering (dus geen aparte nummering per route) omdat routes elkaar op sommige punten overlappen.

Iedere deelroute start met een korte inleiding die de karakteristiek van het landschap beschrijft en u kan helpen bij de keuze voor welke route u wilt rijden.

Het uitgangspunt bij de routes zijn de zes icoonlocaties of tijdvensters waar steeds een verdieping van een ontwikkelingsfase te zien en te beleven is. Voor iedere Icoonlocatie is een pagina in dit boekje ingericht, met een karakteristieke afbeelding en een kaartje dat het landschap uit de betreffende fase weergeeft. Ieder Icoon/iedere tijd fase heeft een eigen kleur.

Tijd fase kijkpunten: Bij ieder kijkpunt is door middel van een afkorting aangegeven naar welke tijd fase dit kijkpunt verwijst:

PH = Pre-Historie ((tot 12 v. Chr.)
RT = Romeinse Tijd (12 v. Chr. – 450)
VM = Vroege Middeleeuwen (450 – 1050)
LM = Late Middeleeuwen (1050 – 1500)
NT = Nieuwe Tijd (1500 – 1850)
MT = Moderne Tijd (1850 – heden)

Legenda: Op het kaartje staat een legenda met verschillende symbolen en kleuren: De kleuren verwijzen naar de hoogtes in meters ten opzichte van het NAP. De symbolen verwijzen naar Knooppunten, Kijkpunten, NS stations en horeca.

Startpunten zijn met een vierkantje aangegeven, met daarin een S. U kunt zelf een startpunt kiezen en daar een route beginnen. De Icoonlocaties worden op de kaart van de totaalroute apart benoemd. Welke en hoeveel Icoonlocaties u onderweg tegenkomt, hangt af van de door u gekozen route. Alleen de E-Bike route gaat langs alle 6 Icoonlocaties

Praktische gegevens

Aan het begin van iedere route staat een kader met praktische gegevens zoals: lengte van de route, startpunten, stations en horeca, duinkaart, etc. QR codes zijn gelinkt aan extra informatie op onze website oerij.eu

INHOUDSOPGAVE

ICOONINFORMATIE:

PH = Pre Historie (tot 12 v. Chr.)	BLZ. 6 & 7
RT = Romeinse Tijd (12 v. Chr. – 450)	BLZ. 8 & 9
VM = Vroege Middeleeuwen (450 – 1050)	BLZ. 10 & 11
LM = Late Middeleeuwen (1050 – 1500)	BLZ. 12 & 13
NT = Nieuwe Tijd (1500 – 1850)	BLZ. 14 & 15
MT = Moderne Tijd (1850 – heden)	BLZ. 16 & 17

ROUTES:

Totaalroute, 89 km	BLZ. 18 & 19
Deelroutes:	
Route Noord, 44 km <i>Over strandwallen en door mondingsgebied Oer-IJ</i>	BLZ. 20 T/M 29
Route Midden, 32 km <i>Van Alkmaardermeer tot Wijkermeer</i>	BLZ. 30 T/M 37
Route Zuid, 36 km <i>Rond het Noordzeekanaal</i>	BLZ. 38 T/M 46

Icoon Pre-historie (periode tot 12 v. Chr.)

**Locatie: PWN bezoekerscentrum
De Hoep in Bakkum.**

EEN RUIG EN ONSTUIMIG GETIJDENGEBIED

Het ziet er hier in Bakkum 2000 jaar geleden heel anders uit. De kustlijn ligt dan kilometers oostelijker dan nu het geval is. Ongeveer op deze plek mondt het Oer-IJ uit in zee. De noordelijk tak van de Rijn komt vanuit de Vecht met een scherpe bocht langs Velsen en Heemskerk richting Castricum. Het lijkt hier dan een beetje op de Wadden of nog meer op het Verdrongen Land van Saeftinghe in Zeeland. Een echt estuarium, met krekens, geulen en strandwallen.

Een breed onstuimig getijdengebied met eb en vloed, waar water en wind vrij spel hebben en het landschap vormgeven.

Rond het begin van de jaartelling slibt de monding van de rivier dicht en verandert het aanzien. Strandvlaktes vallen droog. Op de hogere droge gedeeltes in het achterland hebben zich dan al de eerste bewoners gevestigd. De omgeving is vruchtbaar genoeg om met succes eenvoudige boerennederzettingen op te bouwen. Met bescheiden veeteelt en akkerbouw, om zo in eigen voedselbehoefte te kunnen voorzien.

Het Oer-IJ is vandaag de dag als rivier verdwenen, maar in het agrarische achterland herinneren subtiele hoogteverschillen en slingerende waterlopen aan de Voorhistorie van dit getijdenlandschap.

1. PRE-HISTORISCHE PERIODE TOT 12 v Chr.

- Water
- Oude duinen en strandwallen
- Platen en slikken
- Klei
- Veen
- ↔ Stroomrichting

VOOR THUIS

Stichting Oer-IJ organiseerde lezingen over de afzonderlijke icoonplekken. De presentaties zijn nog terug te zien via internet. Een linkje is te vinden op de website oerij.eu, onder de rubriek 'Wat doen wij. Kijk dan bij 'icoonprojecten'.

Zelfs bloeiende dotterbloemen in de weilanden duiden in het voorjaar nog op de vroegere aanwezigheden van een oeverwal.

De hier afgebeelde luchtfoto geeft een goed beeld van de Hollandse kust in het verleden. Hier in bezoekerscentrum De Hoep van het PWN is er zowel binnen als buiten aandacht voor de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het Oer-IJ gebied. De permanente expositie vertelt ook het verhaal over de natuurwaarden en drinkwaterwinning in het Noord-Hollands Duinreservaat, dat zich uitstrekt van IJmuiden tot Bergen.

SCAN DE QR-CODE VOOR MEER INFO

Icoon Romeinse Tijd (periode 12 v. Chr. - 450)

**Locatie: Recreatiegebied
Spaarnwoude.**

HAVENFORTEN AAN DE OEVER VAN HET OER-IJ

Bij de aanleg van de Velsertunnel (1957) en de Wijkertunnel (1996) worden restanten aangetroffen van twee Romeinse havenforten. Ze leveren het tastbare bewijs dat het Oer-IJ rond het begin van de jaartelling de noordgrens van het Romeinse Rijk moet zijn geweest. Uit nieuw onderzoek - gepubliceerd in 2022 - blijkt bovendien dat het strategisch belang en de omvang van de militaire nederzettingen veel groter is geweest dan tot voor kort werd aangenomen.

Bij Velsen gaat het niet om een castellum fleuvum, zoals lang gedacht, maar om een zogeheten castra, met niet honderden maar duizenden Romeinse legioensoldaten. De oppervlakte is zeker tien, elf hectare. Niet alleen soldaten, ook vrouwen en kinderen maken deel uit van de groep Romeinen hier.

Aanvankelijk is er een goede verstandhouding met de lokale Friese bevolking en wordt onderling ruilhandel gedreven. Later ontstaan er conflicten die leiden tot een gewapend treffen. Nog steeds worden oude slingerkogels teruggevonden. Onduidelijk blijft waarom de Romeinen na 40 jaar ineens vertrekken. In een waterput wordt een gesnevelde militair achtergelaten. Zijn skelet is nu nog te zien in Archeologiemuseum Huis van Hilde bij het station Castricum, waar voor de permanente expositie ook een levensechte reconstructie van de soldaat is gemaakt.

2. ROMEINSE TIJD
12 v Chr. - 450 n Chr.

- Water
- Oude duinen en strandwallen
- Jonge duinen
- Klei
- Veen
- ↔ Stroomrichting

VOOR THUIS

Stichting Oer-IJ organiseerde lezingen over de afzonderlijke icoonplekken. De presentaties zijn nog terug te zien via internet. Een linkje is te vinden op de website oerij.eu, onder de rubriek 'Wat doen wij. Kijk dan bij 'icoonprojecten'.

Op initiatief van Stichting Oer-IJ wordt onderzocht of het mogelijk is de locatie waar de twee Romeinse havenforten hebben gelegen meer herkenbaar te markeren, zodat het publiek kennis kan nemen van dit markante geschiedenisfeit. Nu staat er een bescheiden infopaneel en is een Romeinse audiowandelroute gerealiseerd, die bezoekers met behulp van hun mobiele telefoon kunnen afleggen. In dat luisterverhaal wordt ook aandacht besteed aan de bijzondere natuurwaarden van het Oer-IJ gebied.

SCAN DE QR-CODE VOOR MEER INFO

Icon Vroege Middeleeuwen (periode 450 v. Chr. - 1050)

3. VROEGE MIDDELEEUWEN 450 - 1050

- Water
- Oude duinen en strandwallen
- Jonge duinen
- Platen en slikken
- Veen
- ↔ Stroomrichting

VOOR THUIS

Stichting Oer-IJ organiseerde lezingen over de afzonderlijke iconoplekken. De presentaties zijn nog terug te zien via internet. Een linkje is te vinden op de website oerij.eu, onder de rubriek 'Wat doen wij. Kijk dan bij 'iconprojecten'.

Locatie: Museum Baduhenna, Heiloo

VEEL BEWONING OP STRANDWAL HEILOO- LIMMEN

Het Oer-IJ gebied en in het bijzonder de strandwal Heiloo-Limmen is in de Vroege Middeleeuwen relatief dichtbevolkt. Dat weten wij dankzij de bodemvondsten die in dit gebied zijn aangetroffen. Op veel plaatsen worden restanten van boerderijen teruggevonden. Door alle opgravingen is er een goed beeld ontstaan van landschap en bewoners uit deze tijdperiode. Op kreekruigen en oeverwallen bouwen de bewoners grote woonstalhuizen, soms wel 25 meter lang; met lemen wanden en rieten daken.

Het dagelijks leven is eenvoudig en overzichtelijk. Er wordt hard gewerkt voor de eigen voedselvoorziening, maar er is genoeg te eten. Vlees van eigen koeien, vis en graanproducten uit de akkerbouw in het vruchtbare veenweidegebied. Het is eenvoudig om aan schoon drinkwater te komen: gat in het zand, een oud karrewiel op de bodem en wat pluggen om de wanden te bekleden. Er zijn honderden waterputten uit de bronstijd tot en met de middeleeuwen teruggevonden. De bronnen worden ook gebruikt voor heidense vruchtbaarheidsrituelen, waar de christelijke missionarissen later handig op inspelen door er religieuze bedevaartplekken van te maken. Twee van die heilige putten bestaan tot op de dag van vandaag.

De huidige doorgaande Kennemerstraatweg ligt op de strandwalflank en vormt de grens tussen de strandwal en het rietveenmoeras

dat zich in de prehistorie tot in de vroege middeleeuwen tussen Heiloo en Akersloot uitstrekt. Deze Hoogeweg/Heerenweg is een van de oudste wegen op de strandwal. Stichting Oer-IJ heeft het voorstel gedaan deze iconische plek te markeren met een 'glazen boerderij' en daar een oud vierkant van een stolp voor te gebruiken. Zo'n locatie is dan een trefpunt voor voorbijgangers en nieuwe bewoners die er informatie over de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis kunnen vinden. Het plan staat op onze website, oerij.eu.

Archeologisch Museum Baduhenna is een van de musea in het Museumkwartier Heiloo op Landgoed Willibrordus.
www.museumkwartierheiloo.nl

In Historisch Museum Heiloo zie je via een tijdlijn de geschiedenis van Heiloo, vanaf de 8e eeuw tot 1960.

SCAN DE QR-CODE VOOR MEER INFO

Icon Late Middeleeuwen (periode 1050 – 1500)

4. LATE MIDDELEEUWEN 1050 - 1500

- Water
- Oude duinen en strandwallen
- Jonge duinen
- Klei
- Ontgonnen veenvlakte
- Dammen
- Dijken
- Stroomrichting
- Geest
- (Voormalig) kasteel

VOOR THUIS

Stichting Oer-IJ organiseerde lezingen over de afzonderlijke iconoplekken. De presentaties zijn nog terug te zien via internet. Een linkje is te vinden op de website oerij.eu, onder de rubriek 'Wat doen wij. Kijk dan bij 'iconprojecten'.

Locatie: Huys Egmont, Egmond aan den Hoef

WEL 35 KASTELLEN IN HET OER-IJ GEBIED

Hier in Egmond aan den Hoef liggen de fundamenten van het Slot op den Hoef, restanten van het indrukwekkende kasteel waarvan de geschiedenis terug gaat tot 1170. Aan de noordkant liggen de restanten van de oudste, ronde vluchtburcht. Hier woonden de rentmeesters van de abdij, die regelmatig met de monniken in een machtsstrijd gewikkeld waren. 'Quade' Wouter van Egmont, die zich na de Kruistochten ridder mag noemen, herbouwt en versterkt de oorspronkelijk ronde burcht in 1203, nadat die verwoest

werd door de Graaf van Loon. In het begin van de 14e eeuw bouwen de steeds machtiger wordende Heren van Egmont een nieuw kasteel in hun voortuin: vierkant, met torens op de hoeken.

Als in 1486 Jan III van Egmont ('Manke Jan') de graventitel ontvangt en stadhouder van Holland wordt, breidt hij het kasteel verder uit, o.a. met een prachtig poortgebouw. Jan III leidt ook de Kabeljauwen in de Hoekse en Kabeljauwse twisten. In die tijd is het Slot 'de grootste en mooiste burcht van Holland' met een donjon van 28 meter hoogte. De familie Van Egmont heeft zich dan inmiddels opgewerkt tot een van de rijkste en machtigste families van de lage landen. In de slotgracht staat sinds 1997 een beeld van Lamoraal van Egmont, kleinzoon van Jan III. De onfortuinlijke maar edele Lamoraal, vierde graaf van Egmond en prins van

Gavere, is opperste legeraanvoerder van de koning van Spanje en goed bevriend met Willem van Oranje. Zijn belangrijkste daad voor Egmond is dat hij het Egmondermeer laat inpolderen. Hij komt op voor de noden van het onderdrukte volk in de lage landen en dan wil de Spaanse bezetter hem kwijt. In 1568 wordt hij op bevel van Alva, samen met de graaf van Horne, op de Grote Markt te Brussel onthoofd. Niet lang daarna begint de tachtigjarige oorlog. In 1573, aan de vooravond van het beleg van Alkmaar, steken de geuzen het slot in brand om te voorkomen dat de Spanjaarden zich in deze versterking kunnen nestelen. In de eeuwen die volgen, worden de geblakerde muren steen voor steen afgebroken door de bevolking, die de stenen goed kan gebruiken voor haar huizen. De Late Middeleeuwen is de tijd van de kastelen in het Oer-IJ gebied.

Er staan er verspreid in het gebied in totaal wel 35, de meeste zijn verdwenen. Op tal van plekken bouwen adellijke landheren en graven hun versterkte woonburchten om daarmee hun gezag over de omgeving te kunnen uitoefenen. In Huys Egmont, tegenover de ruïne hier, is een bezoekerscentrum gevestigd waar vrijwilligers meer kunnen vertellen over het roemruchte geslacht Van Egmont en hun stamslot.

SCAN DE QR-CODE VOOR MEER INFO

Icoon Nieuwe Tijd (periode 1500-1850)

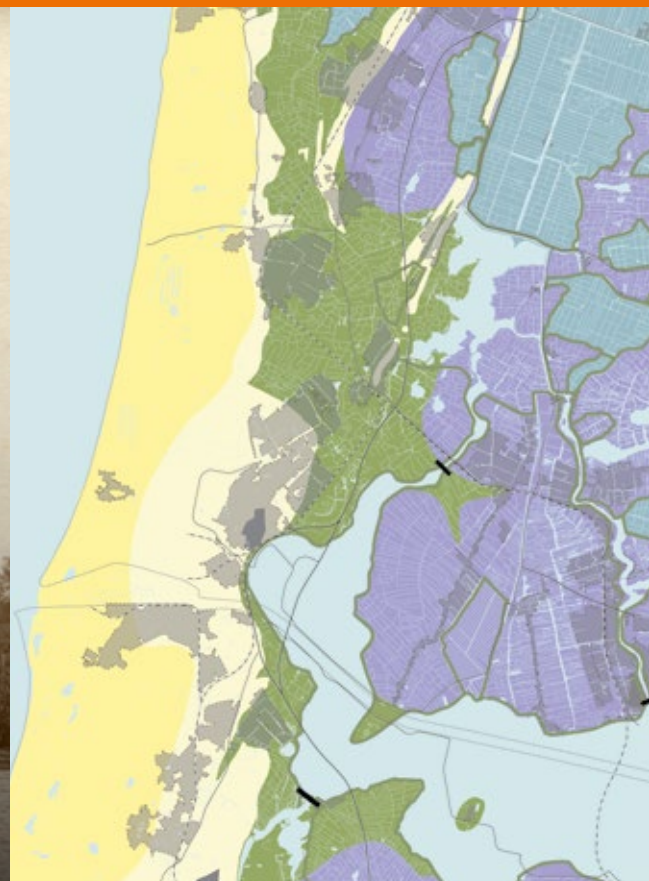
Locatie: Erfgoedpark De Hoop, Uitgeest

DE HOUTZAAGMOLEN BRENGT VEEL WELVAART

De uitvinding van de houtzaagmolen door Cornelis Corneliszoon van Uitgeest rond 1600 betekent vooral economisch veel voor ons land. Door de toepassing van een krukas wordt het mogelijk het draaien van de as om te zetten in een op en neergaande beweging. Het zagen op windkracht gaat wel dertig keer sneller dan met de hand. Het houtzagersgilde in Amsterdam boycot de introductie, maar in de Zaanstreek is de innovatieve timmerman meer dan welkom. Schepen kunnen sneller worden gebouwd

en dankzij die omvangrijke vloot wordt het mogelijk overal en ver over zee handel te drijven. Een nieuw tijdperk breekt aan: de pre-industriële periode. Met veel economische bedrijvigheid en welvaart. Rond de veenrivier De Zaan ontstaat het eerste industriegebied van West-Europa, waaraan veel fabriekscomplexen nu nog herinneren.

In de Zaanstreek staan in de 17e en 18e eeuw meer dan 1000 industriemolens. Voor de vervaardiging van hennep, verfpigmenten, lijnzaadfolie, mosterd en nog veel meer producten. Watermolens worden overal ingezet voor de droogmaking van de vele meren in Noord-Holland. Schermer, Beemster, Daalmeer. Het laatste open restant van dit enorme plassegebied in het Noorderkwartier is het hier gelegen Alkmaarder- en Uitgeestermeer. De veengebieden klinken door turfwinning en afwatering zo in,

5. NIEUWE TIJD 1500 - 1850

- Water
- Oude duinen en strandwallen
- Jonge duinen
- Klei
- Ontgonnen veenvlakte
- Droogmakerij
- Dammen
- Dijken
- ↔ Stroomrichting

VOOR THUIS

Stichting Oer-IJ organiseerde lezingen over de afzonderlijke icoonplekken. De presentaties zijn nog terug te zien via internet. Een linkje is te vinden op de website oerij.eu, onder de rubriek 'Wat doen wij. Kijk dan bij 'icoonprojecten'.

dat ze steeds lager komen te liggen en molens nodig zijn om water uit te slaan en het land droog te houden.

Hier op het Erfgoedpark zijn nu voorzieningen voor verblijfsrecreatie. Bij de 'kleine molen', gebouwd als lattenzager, wordt koffie en ijs verkocht. Op het terrein bevindt zich ook de fundering voor een molen. Er bestaan plannen om hier weer een originele werkende houtzaagmolen te bouwen. Als eerbetoon aan Cornelis Corneliszoon van Uitgeest. In de monumentale houtdroogloods achter het restaurant wordt met een permanente presentatie meer verteld over de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het Oer-IJ gebied.

SCAN DE QR-CODE VOOR MEER INFO

Icoon Moderne Tijd (periode 1850-heden)

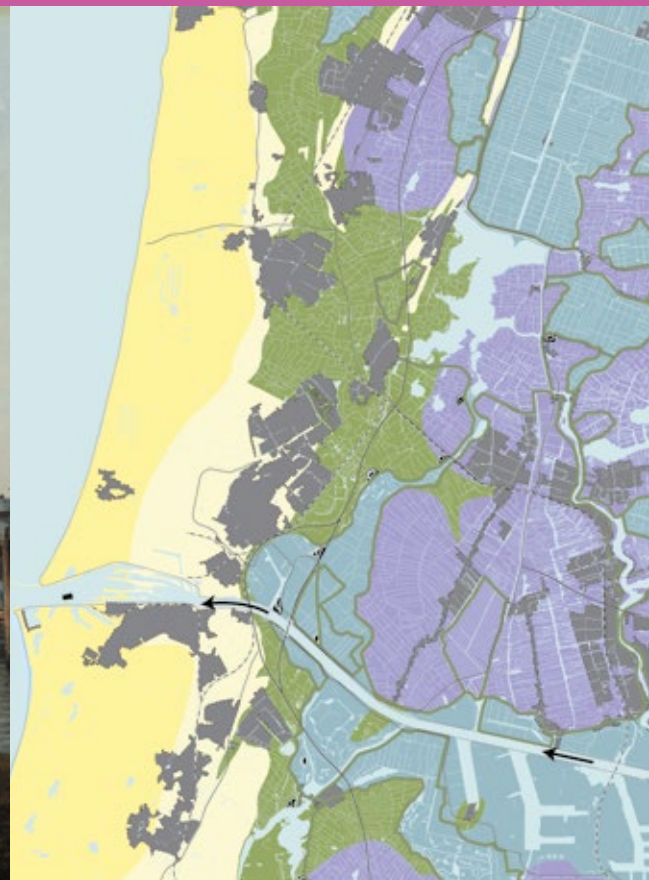
Locatie: Houtrakpolder

NAAR ZEE DOOR HOLLAND OP Z'N SMALST

Handelsstad Amsterdam bereiken via de Zuiderzee is door het dichtslibben van de havenmond voor zeeschepen uiteindelijk onmogelijk. Dus wordt in het begin van de 19e eeuw vanuit Den Helder het Noord-Hollands Kanaal gegraven om over water bij de hoofdstad te kunnen komen. Het blijkt een omslachtige en kostbare verbinding te zijn en niet lang daarna stappen de bestuurders over hun angst voor onuitvoerbaarheid heen en wordt besloten de kortste verbinding naar zee te zoeken; bij Holland op z'n

smalst, dwars door de duinen van Velsen. Koning Willem III en Amsterdamse kooplieden brengen het benodigde kapitaal bijeen. Nederlandse aannemers durven het werk niet aan en een Engelse ingenieur wordt de uitvoering toevertrouwd. Dat gebeurt tussen 1865 en 1876.

Het aanzien van het gebied verandert drastisch. Wijkmeer en IJ worden benut voor de aanleg. Gekanaliseerd en daarvoor vrijwel geheel drooggelegd. IJmuiden krijgt een sluisencomplex en visserijhaven en de industrie in Amsterdam kan zich explosief ontwikkelen. De open verbinding naar zee bezorgt het hele gebied nieuwe kansen voor grootschalige bedrijvigheid. Tata Steel is daar een goed voorbeeld van. Het recreatiegebied Spaarnwoude krijgt een belangrijke functie als groene buffer om te voorkomen dat de regio compleet verstedelijkt.

6. MODERNE TIJD 1850 - heden

- Water
- Oude duinen en strandwallen
- Jonge duinen
- Klei
- Ontgonnen veenvlakte
- Droogmakerij
- Steden
- Dammen
- Dijken
- ★ Fort Stelling van Amsterdam
- ↔ Stroomrichting

VOOR THUIS

Stichting Oer-IJ organiseerde lezingen over de afzonderlijke icoonplekken. De presentaties zijn nog terug te zien via internet. Een linkje is te vinden op de website oerij.eu, onder de rubriek 'Wat doen wij. Kijk dan bij 'icoonprojecten'.

Hier in de Houtrakpolder ligt Het Groene Schip. Een enorme bult restafval: 30 meter hoog en opgebouwd uit 3 miljoen kubieke meter 'secundaire bouwstoffen'. Nu bestemd als pleisterplaats voor toeristen en dagjesmensen. Vanaf de top kan in 1 draaiende beweging de ontwikkeling van de Moderne Tijd worden gezien. Aan de oostkant de industrie van het Amsterdamse havenbedrijf en de andere kant op richting zee het landschap, waar door terreinbeheerder Staatsbosbeheer als 'nieuwe natuur' een oude meanderende Oer-IJ kreek is gereconstrueerd. Bovenop de kunstmatige berg bevindt zich een horecabedrijf. Stichting Oer-IJ heeft voorgesteld hier een informatiepunt over deze iconische plek in te richten.

SCAN DE QR-CODE VOOR MEER INFO

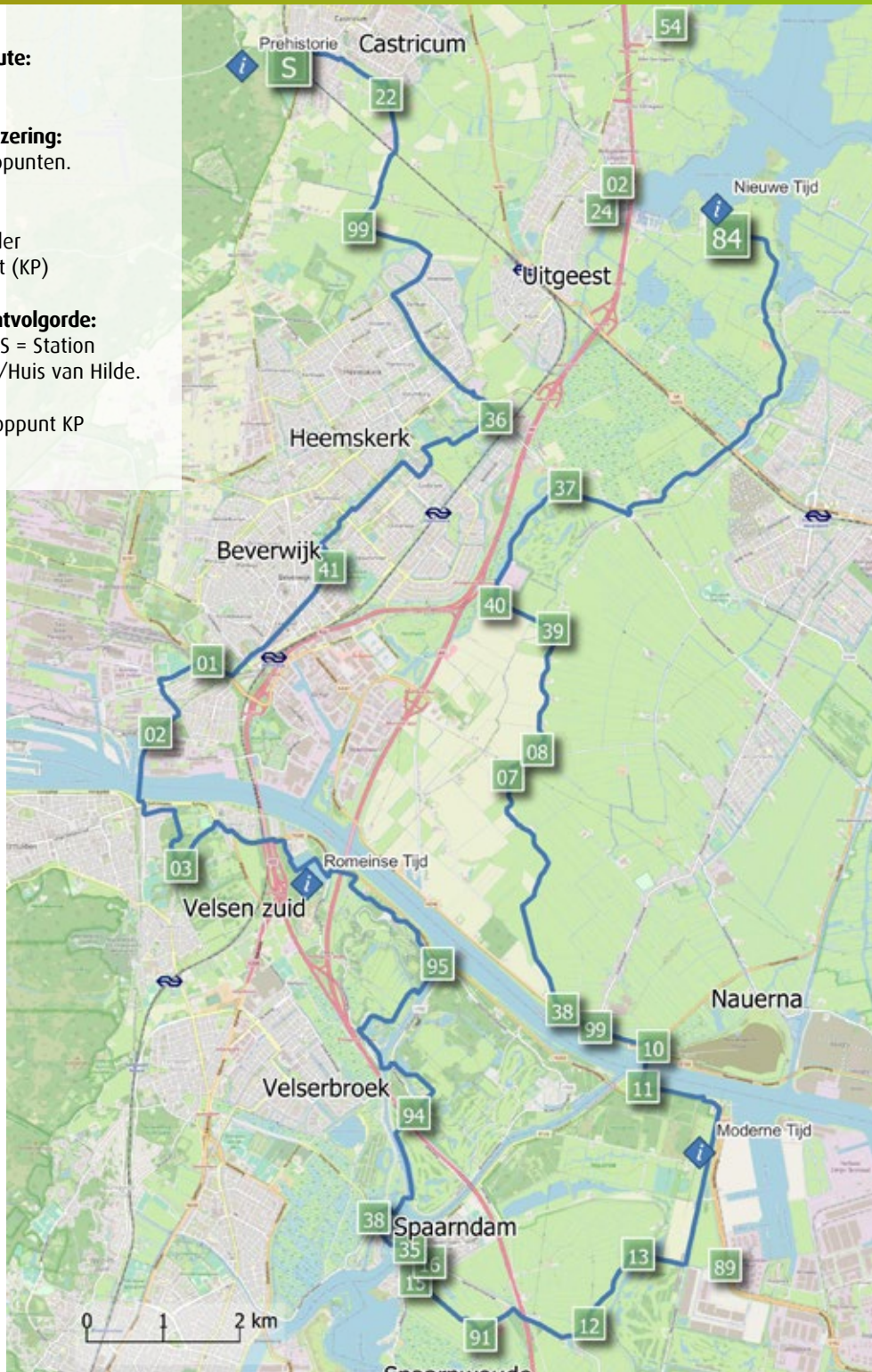
Lengte route:
89 km.

Bewegwijzering:
fietsknooppunten.

Starten:
kan bij ieder
knooppunt (KP)

Knooppuntvolgorde:
begint bij S = Station
Castricum/Huis van Hilde.

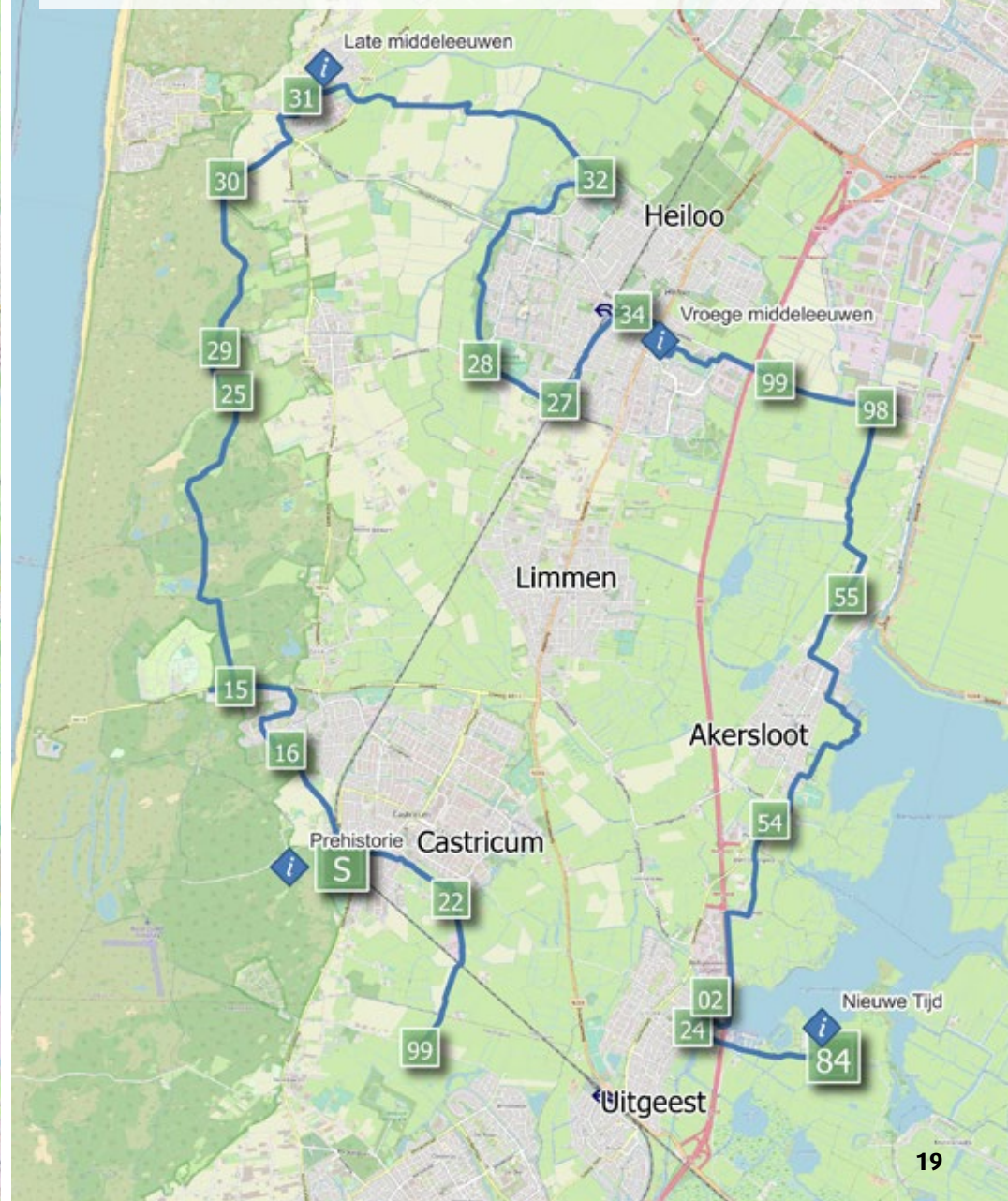
34 Knooppunt KP

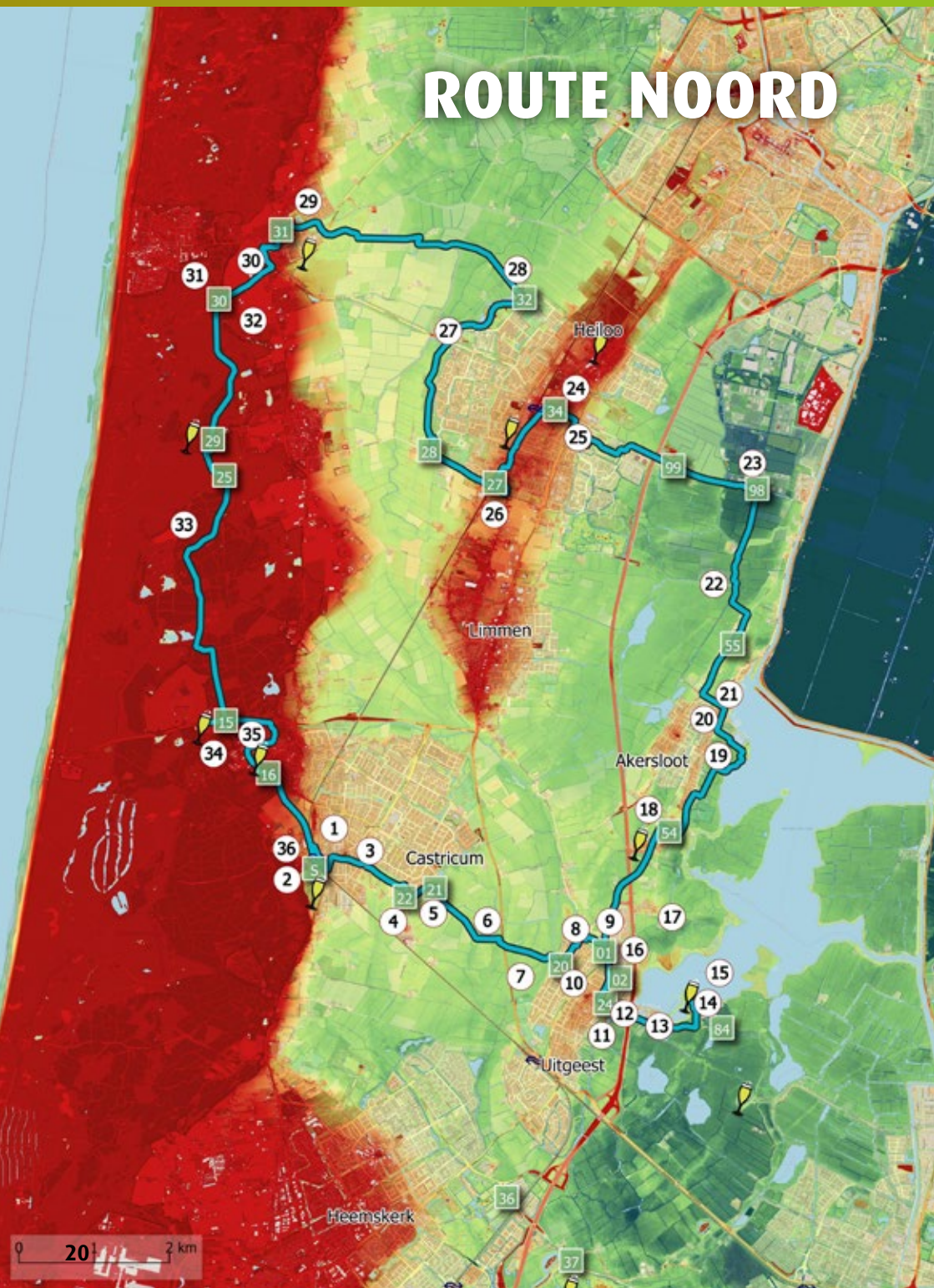
Route in knooppunten:

S 22 99 36 41 01 02 03 95 94 38 35 16 15 91 12 13 89 11 10 99 38
07 08 39 40 37 (Vervolg route andere kaart) 84 24 02 54 55 98 99 34 27
28 32 31 30 29 25 15 16 S.

(NB. In het routedeel ten zuiden van de lijn Castricum - Uitgeest staan routebordjes "Oer-IJ route", deze horen bij een andere route en kunnen voor deze route worden genegeerd.)

ROUTE NOORD

INFORMATIE

Lengte route: 44 km.
Bewegwijzering: fietsknooppunten.
Horeca: 🍷 - symbool

Starten: kan bij ieder knooppunt van de route.
 Beschreven knooppuntvolgorde deze route begint bij S = Station Castricum/Huis van Hilde.

34 Knooppunt KP

1 Nummers verwijzen naar bezienswaardigheid.

ICOONLOCATIES

Prehistorie:
Huis van Hilde/De Hoep

Vroege Middeleeuwen:
Museum Baduhenna

Late Middeleeuwen:
Huys Egmont

Nieuwe Tijd:
Erfgoedpark De Hoop

Moderne Tijd:
't Groene Schip

ROUTE IN KNOOPPUNTEN:

S (= Start route) **22 21 20 01 02 24** (Heen en weer en via Erfgoedpark De Hoop) **24 02 54 55 98 99 34 27**
28 32 31 30 29 25 15 16 S

(NB. In het routedeel ten zuiden van de lijn Castricum – Uitgeest staan routebordjes "Oer-IJ route", deze horen bij een andere route en kunnen worden genegeerd.)

Over strandwallen en door mondingsgebied Oer-IJ

Het noordwestelijke deel van het Oer-IJ gebied wordt gekenmerkt door drie noord-zuid lopende strandwallen, duinen en het mondingsgebied van het Oer-IJ bij Castricum. In Huis van Hilde te Castricum valt van alles te zien over de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het gebied. Strandwallen en duinen vinden we in een groot deel van de kustzone van Noord-Holland, alleen bij Castricum ontbreken die in het landschap omdat hier tot het begin van onze jaartelling het Oer-IJ in zee uitmondde. Nog altijd zijn in de polders rond Castricum de hoofdstromen en kreek van de voormalige rivierdelta als kronkelende waterlopen te herkennen. Op de zandige en hogere strandwallen ontstonden in de Middeleeuwen de dorpen van boeren die er een bestaan opbouwden en er nagenoeg alle eeuwen gevestigd bleven. In de lagere, nattere delen, de strandvlakten, graasde het vee. Ook ontstonden er door afslag van veen grote plassen zoals het

Egmondermeer en oostelijk het Alkmaardermeer. Al in de 12e eeuw begonnen de boeren hun land te beschermen door de aanleg van dijken. Zij werden hierbij geholpen door de monniken van de abdij van Egmond. Maar de lagere gronden bleven nat en vanaf de vijftiende eeuw werden molens gebouwd om de landerijen voldoende droog te houden. In de Late Middeleeuwen vonden er vaak schermutselingen plaats om de macht over het gebied. Dat verklaart de aanwezigheid van kasteelruïnes. Dat de strandwallen al vroeg bewoond waren, is gebleken uit de vele archeologische opgravingen in dit gebied. Vanuit archeologisch oogpunt is dit gebied een hotspot in Noord-Holland. In de Late Middeleeuwen is een groot deel van de kustzone onder het duinzand verdwenen en die duinen zijn tegenwoordig erg belangrijk voor natuur, recreatie en drinkwaterwinning.

BEZIENSWAARDIGHEDEN ONDERWEG

1 Archeologiemuseum Huis van Hilde PH

De beste plek om de route langs de tijdvensters (iconen) in het Oer-IJ gebied te beginnen is het archeologiemuseum van Noord-Holland Huis van Hilde*. Dit museum ligt aan de duinkant van het station bij het Toeristisch Opstap Punt (TOP) Westerpolein in Castricum. In het museum zijn meer dan duizend originele bodemvondsten gebruikt om aan de hand van een tijdlijn chronologisch het verhaal over de bewoningsgeschiedenis van de provincie te vertellen. Bezoekers staan oog in oog met achttien levensechte mensfiguren; fascinerende reconstructies gemaakt op basis van bij archeologisch onderzoek gevonden skeletten, onder wie dat van een jonge vrouw die Hilde is genoemd. De vaste expositie is recent uitgebreid met 'de 17e eeuw'. Ook voor kinderen valt hier van alles te beleven. Ze kunnen zelfstandig op onderzoek en leren zo wat archeologie betekent. www.huisvanhilde.nl

2 Uitkijktoren Papenberg MT

Westelijk van Huis van Hilde ligt de Papenberg, een hoog duin met daarbovenop een uitkijktoren. Deze plek biedt een magnifiek uitzicht over de hele omgeving, inclusief het mondingsgebied van het Oer-IJ en het Noord-Hollands Duinreservaat.

Reconstructie Hilde, skelet gevonden in Castricum.

3 Castricum/Breedeweg LM

Castricum bestaat al heel lang, met tot het midden van de twintigste eeuw tuinbouw en veehouderij als belangrijkste bestaansbronnen. In de tweede helft van de vorige eeuw

is het, dankzij de goede spoorverbinding, een forensenplaats geworden waar tegenwoordig meer dan 25.000 mensen wonen. Veel dorpen bestonden voor de negentiende eeuw uit meerdere kernen, de zgn. buurten. Zo behoorde de landelijke bebouwing langs de Breedeweg tot de Oosterbuurt. Hier in het mondingsgebied van het Oer-IJ woonden de mensen op de wat hogere zandgronden. De Oosterbuurt ligt op een oeverwal van een van de Oer-IJ krekken. Hoog en droog en geschikt om gewassen te verbouwen.

De plek waar kasteel Croonenburgh stond.

4 Mondingsgebied Oer-IJ LM

De Breedeweg komt uit in het open landschap van de Castricumerpolder. Van oorsprong veel natter. Met slingerende waterlopen en middeleeuwse dijken. Kenmerkend voor dit gebied. De oude woonkernen liggen op zandplaten in de delta van de verdwenen rivier. Een groot deel van het oorspronkelijke landschap is verdwenen onder woonwijken. In het landelijk gebied buiten de bebouwde kom zijn de restanten van het Oer-IJ nog steeds goed te zien; de kronkelende sloten zijn tastbare herinneringen aan krekken in dit voormalige getijdengebied.

5 Croonenburg Castricum/Huis te Castricum LM

Net buiten de bebouwde kom, op een hogere zandplaat, staat een eenzame boerderij in de open ruimte; Croonenburg. Deze boerderij stond aanvankelijk op de voorburch van het Huis te Castricum of Kasteel Croonenburg uit de dertiende eeuw. Het was een van de 35 kastelen, groot en klein die in de Late Middeleeuwen in het Oer-IJ gebied ston-

den. Bijna alle kastelen stonden op de rand van droge zandgronden, zodat de landheer zowel invloed kon uitoefenen op de activiteiten in de natte en de droge delen van zijn beheersgebied. Kasteel Croonenburg is in 1573, tijdens de Tachtigjarige oorlog, verwoest en daarna niet meer opgebouwd. In de ondergrond ligt nog heel veel historisch materiaal en daarom is het aangewezen tot archeologisch monument.

6 Weidevogelreservaat MT

De route gaat verder over de Uitgeesterweg. Aan de noordkant van deze oude polderweg ligt een natuurreservaat van Stichting De Hooge Weide. Deze particuliere organisatie heeft hier veel grond aangekocht, met als enige doel natuurbeheer van specifieke flora en fauna. In het voorjaar staan de graslanden uitbundig in bloei en vinden veel weide- en watervogels er een broed- en leefgebied. Er zijn hier verschillende waterlopen uitgegraven in een voormalige stroomgeul van het Oer-IJ.

7 Eendenkooi Van der Eng NT

Net na het viaduct onder de provinciale weg N203 ligt rechts in het land een bijzonder bosje; de Eendenkooi Van der Eng. Die dateert al uit 1620. Een eendenkooi is van oorsprong een plek waar in het wild levende eenden werden gevangen voor consumptie. In najaar en winter kwamen er veel eenden uit het noorden naar onze streken, op zoek naar een rustige plek. De kooi bood die rust en de eigenaar van de kooi, de kooiker, wist op een slimme manier de eenden in een vangpijp te lokken. Aan het eind daarvan gingen ze letterlijk 'de pijp uit'. Deze eendenkooi is eigendom van Landschap Noord-Holland en wordt nu als waardevol cultuurhistorisch monument in stand gehouden.

8 De Dye PH

Net voor de bebouwing van Uitgeest passeer je een waterloop met de naam De Dye (spreek uit: De Die), een originele waterloop van het Oer-IJ. Het woord IJ, Die/Dye betekent 'water', het water. De Dye loopt langs de westkant van Uitgeest naar het noorden. Verderop loost het gemaal bij molen De Dog het teveel aan water op het Uitgeestermeer.

9 Molens De Kat en De Dog NT

Deze twee molens staan vlak bij elkaar, maar hebben elk een eigen functie. De grootste van de twee is De Dog. Het is een achtkante bovenkruier (je kunt de kap naar de wind draaien) en dateert uit 1896. Deze molen bemaalde de Castricumerpolder, een omvangrijk gebied tussen Castricum en Uitgeest. De tweede molen, De Kat (1973), staat wat dichterbij de bebouwing van Uitgeest en bemaalde de wat kleinere polder De Zien. De voorganger van molen De Kat was molen De Zien. Er stond hier reeds in 1573 een molen, die is afgebrand. De molen maalde het water uit de Zienpolder omhoog naar het Uitgeestermeer. Elektrische gemalen doen nu het werk, maar bij nood kunnen de molens nog worden ingezet. Bij de aanleg van het bedrijventerrein op de achtergrond is in de bodem het skelet aangetroffen van een negenjarige jongetje, door archeologen Aak genoemd. Hij leefde hier 2200 jaar geleden in de IJzertijd. In archeologiemuseum Huis van Hilde in Castricum hebben ze hem gereconstrueerd en kun je zien hoe hij er waarschijnlijk bij leven uitzag.

Reconstructie Aak, skelet gevonden in Uitgeest.

10 Uitgeest VM ●

Het strand en de duinen lagen niet altijd op de plaats waar ze zich nu bevinden. Je kunt het je bijna niet voorstellen, maar 5000 jaar geleden lag Uitgeest aan zee. Door wind en golven ontstonden hier hoge strandwallen, die boven het zeewater uitstaken als een soort Waddeneilanden. Doordat ze hoog en droog lagen, konden er al snel mensen wonen. In die tijd waren er nog geen wegen. De mensen vervoerden bijna alles in bootjes

over water. In latere eeuwen, zo'n vierduizend jaar geleden onstond de strandwal waarop Alkmaar, Heiloo en Limmen liggen. De kustlijn is gaandeweg naar het westen verschoven. Het oude dorp is een typische langgerekte lintbebouwing op de noord-zuid gerichte strandwal. Vanaf de jaren zestig is ook Uitgeest uitgebreid met nieuwe woonwijken en bedrijfsterreinen. De lagere delen rond de bebouwde kom, liggen onder zee-niveau en zijn polders. Elke polder heeft een eigen bemaling, onder meer door de eerder genoemde molens De Kat en De Dog. Deze route loopt ook langs het gemaal Meldijk en de nog maalvaardige 2e Broekermolen.

Verskil waterpeil in sluisje Meldijk Uitgeest.

11 Stokkenfabriek aan de Meldijk MT

Een fabriek of werkplaats stond in het verleden gewoon te midden van de dorpsbebouwing. Aan de Meldijk 23 verraadt een fabrieksschoorsteen zo'n bedrijf. Hier betreft het de al 200 jaar oude stokkenfabriek Zonjee, waar hout voor stokken, stelen, trapleuningen 'rond en recht' wordt gemaakt. De nog altijd werkende onderneming is gesticht in 1804 en daarmee een bijzonderheid. Het huidige langgerekte fabrieksgebouw dateert uit 1911.

12 Gemaal Meldijk + schutsluis MT

Een gemaal is een machine, die overtollig regenwater uit laag gelegen land pompt, zodat het daar niet te nat wordt. Het gemaal Meldijk is gebouwd in 1874. Het regelt het waterpeil in de Uitgeester- en Heemskerkerbroekpolder, een gebied van ruim 30 km². Het gemaal is hard nodig, want er komt veel regenwater naar Uitgeest toe, zelfs vanuit de duinen bij Heemskerk. Hoe dat kan? Water stroomt altijd naar het laagste punt. De duinen bij Heemskerk liggen hoger dan de veengrond aan de oostkant van Uitgeest. Het gemaal pompt het teveel aan water omhoog naar het Uitgeestermeer. Dit is de boezem (tijdelijke opslagplaats voor overtollig polderwater). Vanuit de boezem wordt het water naar zee afgevoerd. Naast het gemaal ligt de kleine schutsluis. Via deze sluis kunnen bootjes het verschil in waterhoogte overbruggen tussen de polder en het Uitgeestermeer. Kijk maar eens in het sluisje naar het verschil in waterhoogten!

Door haar gunstige ligging aan doorgaande waterwegen, voeren Uitgeester schippers al voor 1600 door heel Europa. Van de Oostzee tot de Middellandse zee deden ze aan handel of visten ze op haring en zelfs walvissen. Kun jij je voorstellen dat dit vroeger zo'n druk waterknooppunt is geweest?! Met alle bedrijvigheid die daarbij hoorde.

13 2e Broekermolen NT

Deze molen ligt aan de Lagendijk. Deze oude polderdijk loopt van Uitgeest naar Krommenie. Tot eind 19e eeuw ging al het verkeer van Midden Kennemerland naar de Zaanstreek over deze dijk. In de tijd voordat het Gemaal Meldijk werd gebouwd, waren er wel vijf windmolens nodig om het teveel aan water weg te werken. Deze molens stonden allemaal hier aan de Lagendijk, in het laagste gedeelte van de veenpolder. Omdat het land achter de molens de Uitgeester Broekpolder heet, kregen zij de naam: Broekermolens 1 tot en met 5. Van die vijf molens is er nu nog een over: de Tweede Broekermolen, gebouwd in 1631. Deze eeuwenoude achtkante poldermolen is steeds goed onderhouden. In geval van nood kan hij het gemaal ondersteunen. Van oorsprong betekent 'broek': moerassig land.

14 Erfgoedpark De Hoop

Het Erfgoedpark De Hoop heeft met horeca en verblijfsaccommodaties een nieuwe recreatiebestemming gekregen. Nog steeds wordt gezocht naar mogelijkheden om hier een houtzaagmolen te bouwen; als eerbetoon aan Cornelis Corneliszoon van Uitgeest, die bedacht hoe veel sneller dan met de hand op windkracht hout gezaagd kon worden.

Daarmee leverde deze 'vernuttige huysman' rond 1600 een belangrijke bijdrage aan de economische ontwikkeling van ons land. In de historische droogloods op het terrein is daar meer informatie over te vinden.

15 Uitgeester- en Alkmaardermeer LM

Op het Erfgoedpark heb je een weids uitzicht over het Uitgeestermeer. Het Alkmaarder- en Uitgeestermeer, zoals de officiële naam luidt, werd vroeger Langemeer genoemd. Wij kennen het nu als recreatiegebied. Op mooie dagen genieten mensen uit de hele omgeving van het water, of van de terrassen en jachthavens langs de oevers. Het is niet zo maar een meer, het is een van de laatst overgebleven grote, zoete wateren boven het Noordzeekanaal. In de late middeleeuwen was heel Noord-Holland een gatenkaas van meren en land. Het Langemeer was verbonden met het Schermeer. Om goede landbouwgrond te verkrijgen werden begin 17e eeuw de meeste meren drooggemalen, zo ook het Schermeer. Die droogmakerij heet nu de Schermer. Een aantal mensen was van mening dat het Langemeer dan ook maar drooggemalen moest worden.

Eind 16e eeuw bestaat Noord-Holland vooral uit water.

16 Snelweg A9 MT

De snelweg A9 is een typisch product van de Moderne Tijd. Na de tweede wereldoorlog nam de mobiliteit in Nederland snel toe. Het vooroorlogse net van Rijkswegen voldeed niet meer. Er werd in korte tijd een snelwegennetwerk over Nederland uitgerold. Begin jaren 60 is het gedeelte van de A9 tussen Beverwijk en Alkmaar aangelegd in het open gebied, langs en tussen de noord-zuid lopende strandwallen.

Gemaal 1879 in Akersloot nu klein museum.

17 Polderland LM

De route voert hier een stukje langs de snelweg A9. In het oosten ligt het Alkmaardermeer. Tussen het meer en de weg liggen twee kleine, maar voor de natuur waardevolle polders; de Dorregeesterpolder en de Hempolder (vlakbij Akersloot). In deze laatste polder staat een observatiehut van waaruit je heel goed weidevogels kunt bekijken.

18 Dorregeest/Gemaal 1879/Sluisbuurt MT

In het buurtschap Klein Dorregeest (geest betekent akkercomplex op hogere zandgrond) zijn archeologische objecten aangetroffen uit de Steentijd. Met deze vondsten werd duidelijk dat op deze strandwal bij Akersloot al zo'n 5000 jaar werd gewoond. Tussen Dorregeest en Akersloot staat het markante gemaal 'Limmen 1879'. Dit Museumgemaal was oorspronkelijk een stoomgemaal. Later een dieselmolen en voor het 'stoomtijdperk' stond hier de Zuidermolen. Deze molen bemaalde samen met de Noordermolen de Groot-Limmerpolder. Nu staat er een klein elektrisch gemaal naast, dat de polder droog houdt. Wel kan de motor in het gemaal in

Noordermolen ten noorden van Akersloot.

geval van erg veel regen nog behulpzaam zijn bij de bemaling van de polder.

Vlakbij het gemaal lag vroeger een sluis, die was van belang voor het contact tussen dit deel van Kennemerland en de 'buitenwereld'. Alle scheepvaart vanaf Castricum, Bakkum en Limmen moest door deze sluis om op het Alkmaardermeer te komen. Het was tot begin twintigste eeuw een drukte van belang. Vracht van kleine schepen werd hier overgeladen op grote doorgaande schepen en andersom, o.a. schelpen voor de kalkovens, vis uit Egmond en graan voor de meelfabriek in Limmen. In 1955 is de sluis gedempt en de brug gesloopt. Bij het bankje zijn alleen nog wat kleine stenen muurtjes van de sluis te zien. (zie ook infobord).

19 Klaas Hoorn en Kijfpolder LM

Het Alkmaarder- en Uitgeestermeer, oorspronkelijk Lange Meer geheten, is een van de vele meren die in de Middeleeuwen zijn ontstaan door afslag van de slappe veengrond in deze streek. Vanaf het bruggetje heb je een mooi uitzicht over het Alkmaardermeer en de Klaas Hoorn- en Kijfpolder met op de achtergrond de strakke lijn van het dorp Akersloot. Het Alkmaardermeer en de Klaas Hoorn- en Kijfpolder zijn van zeer hoge waarde voor de (weide)vogels. Daarom mag er in het broedseizoen en in de winter in de Kijfpolder aan de andere kant van het bruggetje niet gewandeld worden. Bij een gemaaltje, dat het polderwater naar het Alkmaardermeer pompt, kun je op de peilpaal zien hoe laag het waterpeil is. Het Alkmaardermeer is een onderdeel van de Schermerboezem, waar al het uitgemalen polderwater wordt opgeslagen voordat het naar zee wordt afgevoerd. Het wateroppervlak van het meer ligt gemiddeld 40 cm. onder NAP. De naam Kijfpolder zou kunnen duiden op 'ruzie

maken' over wie verantwoordelijk was voor de waterhuishouding.

20 Strandwal Akersloot PH

Ter hoogte van de Hemweg vormt de afstand Bosweg-Koningsweg de totale breedte van de oostelijke strandwal. De boerderijen bevinden zich nog op het zand, maar hun weilanden liggen in de lage delen. Vanaf de Sluisweg ga je naar beneden over de smalle strandvlakte, het zuidelijke deel van de Binnengeestepolder in. Hier is goed te zien dat het grasland tussen de twee bebouwde strandwallen ligt.

21 Voormalige tuinderijen MT

Net ten noorden van de bebouwde kom van Akersloot voert de route door een voormalig tuinbouwgebied, goed te zien aan de relatief kleine percelen aan weerszijden van de weg. Al vanaf het begin van de twintigste eeuw werden er op de strandwallen van Akersloot bollen gekweekt, aanvankelijk als nevenactiviteit van de veehouders. In de loop van de twintigste eeuw kwamen er gespecialiseerde tuindersbedrijven, die zich vooral toegedien op de teelt van lilies. Door schaalvergroting konden de kleine bedrijven niet meer bestaan en de grond wordt steeds meer bebouwd met woningen.

22 Noordermolen NT

De Noordermolen is een achtkante poldermolen en dateert uit 1589. Samen met de voormalige Zuidermolen (de voorloper van het Gemaal 1879) bemaalde deze molen de Groot Limmerpolder. Het overtollige polderwater werd uitgeslagen via een vaart op het Alkmaardermeer. De in 2014 aangebrachte nieuwe vijzel is breder dan lang en heeft vier gangen, waardoor de molen als enige in zijn soort bij stevige wind meer dan 100 m³ water per minuut kan verplaatsen.

23 Bedrijventerrein Boekelermeer MT

Het open polderlandschap eindigt vlak voor een modern bedrijventerrein, de Boekelermeer. Het woord 'meer' in de gebiedsnaam geeft al aan dat hier ook een ondiep meertje lag dat onderdeel was van het Schermeer. Toen de Schermer werd drooggemalen ontstond er langs de westrand van de Ringvaart de kleine nederzetting Boekel. De polder werd aanvankelijk gebruikt voor

veehouderij en later ook voor bollenteelt. Sinds eind twintigste eeuw is het gebied ten zuiden van Alkmaar een bedrijventerrein.

24 Heiloo VM

Heiloo ligt op een strandwal, die loopt van Alkmaar tot Limmen. De naam Heiloo is voor christelijk en betekent open plek in een bos met een heilige eik. Volgens de overlevering is hier rond 725 door Willibrord een waterput geslagen en een kerkje gesticht. Veel 'ge-neeskrachtige' putten liggen op randen van strandwallen. Daar kan het schone bronwater (helder water uit de duinen/strandwallen) spontaan omhoog komen. De huidige Witte Kerk staat op een duintje op de strandwal, een plek die al sinds de Bronstijd (v.a. 1500 v. Chr.) werd gebruikt voor rituelen. (Zie ook Infobord).

25 Landgoed Willibrordus MT

De route voert over het Landgoed Willibrordus. In de jaren dertig ontstond op een deel van het voormalige landgoed IJpenstein een psychiatrisch ziekenhuis, de Willibrordusstichting. Lang was het een besloten gemeenschap, met eigen gebouwen, tuinen en voorzieningen zoals een bakkerij, wasserij, kleermakerij, bibliotheek, werkplaatsen, etc. Het was een dorp op zichzelf. Het landgoed is nu openbaar toegankelijk en heeft een meervoudige functie van GGZ instelling, maar herbergt ook tal van culturele instellingen. De opvallende koepelvormige kerk is tegenwoordig in gebruik als cultuurcentrum. Verder zijn er een diverse musea gevestigd, zoals Het Historisch Museum Heiloo, het Archeologisch Museum Baduhenna en het Toverlandtaarnmuseum. Ook is er horeca op het terrein.

Witte Kerkje in centrum Heiloo.

26 Spoorviaduct "Door de Strandwal" HT

Op het spoorwegviaduct in de Vennewatersweg staat met grote letters 'Door de strandwal' en dat mag je letterlijk nemen. Om een veilige kruising met de spoorlijn Uitgeest-Alkmaar te krijgen, is er een doorgang dwars door de strandwal van Limmen-Heiloo-Alkmaar gegraven. Op deze stevige zandgrond zijn veel sporen van 'eeuwenoude bewoning aangetroffen.

In de zuidwand van het viaduct wordt in het tegelwerk een artistieke impressie gegeven van de aardlagen die zijn aangetroffen en op de noordwand staan woorden zoals woonstalhuis, moesbed en kogelpot die verwijzen naar de archeologische rijkdom van Heiloo

27 Groenzone Heiloo MT

Het noordwestelijk deel van Heiloo kent een parklandschap. Hier op de westrand van de gemeente ligt een overganggebied naar het open polderland. Het gaat dan vooral om recreatiegroen. De Noorder- en Zuiderneg (een neg is een buitenrand) vormen samen een groenzone aan de westelijke buitenrand van de bebouwing van Heiloo. Het gebied is ca. 70 hectare groot en is in 1979 ingericht als buffer tussen het polderland en de bebouwde kom van Heiloo.

28 Het Maalwater MT ●

Aan het eind van de groenzone, te herkennen aan een transformatorhuisje en een gemaal, ligt het recreatiegebiedje Het Maalwater. In dit gebied is een palencirkel aangebracht, die in die omgeving werd aangetroffen en moest wijken voor bebouwing. De oorspronkelijke palencirkel bleek te dateren uit de IJzertijd (3000 jaar oud) en werd vermoedelijk gebruikt als rituele plek. Ook elders in het grondgebied van Heiloo zijn recent nog dergelijke palencirkels aangetroffen.

Egmondermeer NT

De route gaat door het poldergebied van de Egmondermeer. Van oorsprong lag hier tussen de strandwallen waarop Egmond aan den Hoef en Heiloo/Alkmaar liggen een ondiep meer. Al in 1564 werd dit meertje onder leiding van Lamoraal, Graaf van Egmont, drooggelegd. Nu is het gebied in gebruik voor bollenteelt en veehouderij.

De Egmondermeer is samen met de noordelijker gelegen Bergermeer een vroege droogmakerij want de grotere meren in Noord-Holland, zoals Schermeer en Beemster, zijn na het begin van de 17e eeuw drooggemalen

29 Slot Egmond aan den Hoef LM ● & Museumkwartier MT ●

Egmond is de bakermat van Holland. In het Slotkwartier in Egmond aan den Hoef stond ooit de grootste en mooiste burcht van Holland, het stamslot van de Heren (later Graven) van Egmond. De plek bestaat uit maar liefst 6 rijksmonumenten, waaronder de fundamenten van het kasteel en de nog steeds bestaande Slotkapel, uit 1433. De beroemdste eigenaar van het kasteel, Lamoraal van Egmont, is bekend tot ver over de landsgrenzen. Hij werd in 1568 onthoofd op de Grote Markt te Brussel, in opdracht van de Spaanse Koning. Zijn standbeeld staat trots in de gracht van zijn kasteel, uitkijkend over de landerijen die hij tussen Alkmaar en Egmond liet inpolderen. De rust en stilte maken het, door een prachtig park omringde, Slotkwartier tot een unieke plek gewaardeerde plek. In het voormalige raadhuis en de oude school tegenover de slotruïne is het bezoekerscentrum Huys Egmont gevestigd. Hier kunnen vrijwilligers van alles vertellen over het roemruchte geslacht Van Egmont en hun stamslot.

30 Bollenteelt NT

De binnenduintrand en de strandwallen in Noord- en Zuid-Holland waren bekend vanwege de bollenvelden. Dat gold ook voor de geestgronden in de voormalige gemeente Egmond. Op deze zandige gronden kon de waterstand goed geregeld worden en ze waren daardoor geschikt voor het telen van de relatief kostbare bolbloemen. Vanaf de 17e eeuw waren ook de bollenvelden in de Egmonden (Egmond aan Zee, -Binnen en -aan den Hoef) talrijk. Hoewel het aantal bollenvelden overal in de kuststreek is afgenomen, zijn er rond de Egmonden in het voorjaar nog altijd bloeiende velden te vinden.

31 Noordhollands Duinreservaat (Duinkaart verplicht) MT

Het Noord-Hollands Duinreservaat is met een oppervlakte van 5300 ha een van de grootste

natuurgebieden in ons land. Het gebied strekt zich uit van Wijk aan Zee tot de Schoorlse Duinen. Het is zeer gevarieerd; rijk aan reliëf en omvat duinen, strand en binnenduintrandbossen. Meerdere duintoppen zijn hoger dan 30 m. Het hoogste duin (38,5m) ligt ten westen van De Bleek in Egmond. Nabij Castricum worden de duinen een stuk lager. Hier lag vroeger de monding van het Oer-IJ. Behalve voor de natuur is het NHD ook belangrijk voor recreatie. Delen worden gebruikt voor de drinkwaterwinning. In het gebied waar onze route doorheen voert vindt geen drinkwaterwinning plaats.

Jonge duinen bij Egmond.

32 De Bleek LM

Bij de ingang van het NHD ten zuiden van Egmond ligt het gebied De Bleek. Hiertoe behoort ook een duintop van zo'n 35 meter hoog. Vanaf de duintop is er naar alle kanten een fraai uitzicht over de hele omgeving. Het jonge duinlandschap is zo'n duizend jaar geleden ontstaan. Het duingebied van De Bleek heeft de status 'aardkundig monument' omdat hier goed is te zien hoe de kustduinen in Noord-Kennemerland niet alleen zijn ontstaan door natuurlijke processen, maar ook onder invloed van menselijke ingrepen. De naam Bleek komt van de bleekvelden die dateren uit de 17e eeuw. Aan de duinvoet waren veel wasserijen gevestigd, die gebruik maakten van het schone, uitstromende duinwater. De gewassen kleren werden in het land neergelegd en in de zon gebleekt. Het nollenland (lage oude duinen) aan de voet van de Bleek is ontstaan in een verstuijningsperiode in de 10e eeuw. Hier heeft tot in de 18e eeuw een galg gestaan waarmee misdadigers werden opgehangen. Aan de westkant van de verharde weg zijn nog vlakke veldjes te zien, omgeven door walletjes.

Dat zijn voormalige akkertjes, waar o.a. duinaardappels en groentes werden verbouwd.

33 Gevarieerd duinlandschap LM ●/MT ●

De weg door de duinen voert door een afwisselend landschap van duinbossen, open duinlandschap en voormalige landbouwgronden. De naaldbossen zijn in de jaren dertig van de vorige eeuw aangeplant in het kader van een werkverschaffingsproject. Omdat de natuurwaarden van monotone naaldbossen gering is en de bomen ook veel water aan de grond onttrekken, worden ze langzamerhand omgevormd tot gevarieerd loofbos en open duin. Op sommige plekken is te zien dat het zand in de duinen weer mag stuiven, dit omdat het milieu van de stuifkuilen weer een geheel eigen natuur oplevert. Een van de voormalige landbouwcomplexen in de duinen was de 'Wei van Brassier'. Hier is de bemeste bovengrond afgegraven en zijn in de laagtes plassen ontstaan. Deze plassen trekken veel vogels aan. Ook de grote grazers zoeken er graag verkoeling. De oevers zijn nu een groeigebied van een grote verscheidenheid aan plantensoorten.

34 De Hoep MT

Bezoekerscentrum De Hoep in Castricum ligt feitelijk op de monding van het Oer-IJ. Later is dit mondingsgebied overstoven met duinzand en daarop is de Hoep gebouwd. Bij De Hoep ligt ook een van de hoofdingangen van het Noordhollands Duinreservaat. Het bezoekerscentrum is eigendom van PWN (Puur Water en Natuur). In De Hoep kom je van alles te weten over het zuiveren van water en de natuur in het Noord-Hollands Duinreservaat. Breng ook een bezoek aan de Hoeptuin. De landschappen die je in het duingebied kunt vinden zijn hier in het klein bijeengebracht. De slingerende tuinpaden zijn geïnspireerd op het krekensysteem van het mondingsgebied van het Oer-IJ dat hier in de ondergrond ligt.

35 Duin en Bosch MT

De route gaat over het landgoed Duin en Bosch. Begin twintigste eeuw werd in een voormalig duinterrein het psychiatrisch ziekenhuis Duin en Bosch gesticht. Dit ziekenhuis was een wereld apart, bestond uit veel verschillende gebouwen in een groot parkgebied en was bijna geheel zelfvoor-

zienend. Recent is een groot deel van het gebied herontwikkeld. De bouw van nieuwe paviljoens voor cliënten werd financieel mogelijk door de bouw van een nieuwe woonwijk op het terrein. Verschillende oude gebouwen zijn beschermd als Rijksmonument en hebben een nieuwe functie gekregen als woonruimte, horeca of huisvesting van kleine bedrijven. Ook de voormalige watertoren (nu 1-kamerhotel), witte kerkje, badhuis en het kerkhof herinneren nog aan de oorspronkelijke functie van het provinciaal ziekenhuis.

36 Station Castricum MT

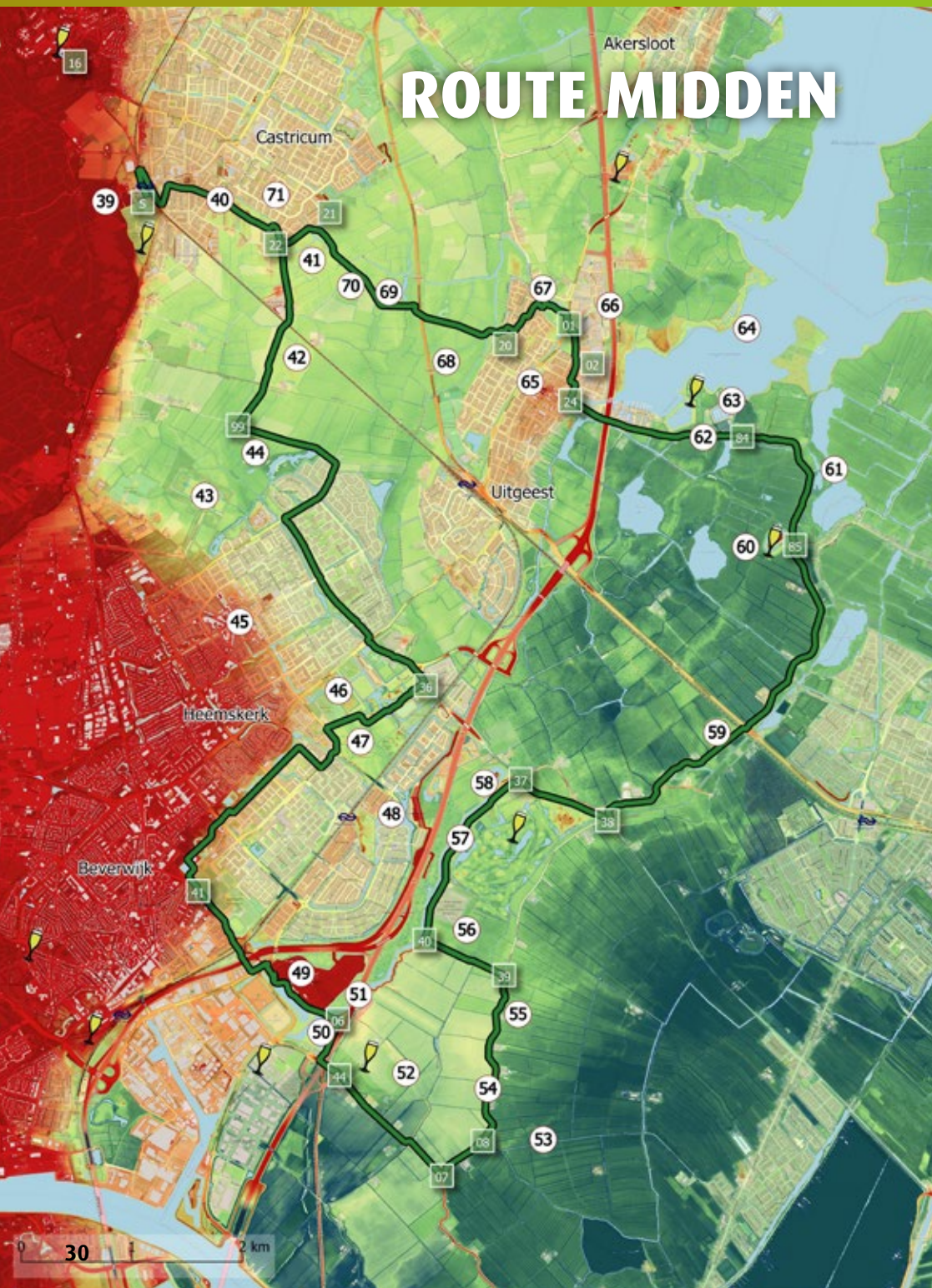
We zijn weer bij Huis van Hilde en station Castricum. Anders dan de meeste stations in ons land ligt dit station in een bocht. Dat heeft alles met de historie te maken. Het station ligt aan de lijn Amsterdam-Den Helder en is in 1867 gereed gekomen. Het station heeft Castricum te danken aan het

Schotse Hooglanders begrazen het duin.

dichtbij gelegen duinzand dat nodig was voor de spoordijk die gedeeltelijk op slappe grond werd aangelegd. Het afgegraven duingebied ligt vlakbij het station en heet De Zanderij. Door de aanwezigheid van het station is Castricum compleet van karakter veranderd van een klein tuinbouwdorp in een welvarende forensengemeente. Ook de komst van het psychiatrisch ziekenhuis Duin en Bosch en Camping Bakkum zijn indirect een gevolg van de spoorlijn.

37 Huis van Hilde (S) begin en eindpunt route Noord

ROUTE MIDDEN

INFORMATIE

Lengte route: 32 km
Bewegwijzering: Fietsknooppunten
Horeca: 🍷 - symbool

Starten: kan bij ieder knooppunt van de route.
 Beschreven knooppuntvolgorde deze route begint bij S = Station Castricum/Huis van Hilde.

34 Knooppunt KP

1 Nummers verwijzen naar bezienswaardigheid.

ICOONLOCATIES

Prehistorie:
Huis van Hilde

Nieuwe Tijd:
Erfgoedpark De Hoop

ROUTE IN KNOOPPUNTEN:

S (= Start route) **22 99 36 41 06 44** (Heen en weer naar Land van Rorik) **07 08 39 40 37 38 85 84** Heen en weer naar Erfgoedpark De Hoop) **24 02 01 20 21 22** S

(NB. In het routedeel ten zuiden van de lijn Castricum - Uitgeest staan routebordjes "Oer-IJ route", deze horen bij een andere route en kunnen worden genegeerd.)

Van Alkmaardermeer tot Wijkermeer

Het landschap waar deze route doorheen voert, draagt nog duidelijke sporen van de Late Middeleeuwen tot in de Moderne Tijd. In het noorden ligt het Alkmaarder- en Uitgeestermeer, het laatste restant van de grote meren (zoals Beemster en Schermer) in de kop van Noord-Holland uit de Late Middeleeuwen. Het Wijkermeer in het zuiden bleef echter tot ver in de negentiende eeuw gespaard van droogmaking. De vorm van de boerderijen en de verkaveling wijken dan ook sterk af van die van de omringende veenpolders uit de Late Middeleeuwen, waar stolpen en langgerekte kavels het landschap bepalen. De ligging in de omgeving van grote steden als Amsterdam, Haarlem en Alkmaar heeft grote invloed gehad op het aanzien van dit gebied. Voor de negentiende eeuw werd het landschap gedomineerd door uitgestrekte weidegebieden met daartussen kleine agrarische dorpen.

Nagenoeg al die kleine dorpen zijn uitgegroeid tot flinke nederzettingen, als gevolg van de komst van spoorwegen, snelwegen en het Noordzeekanaal. Vooral na 1960 is de groei hard gegaan.

De aanliegroute van Schiphol (geluidhinder) heeft een rem gezet op een verdere uitbreiding naar het oosten. Daardoor zijn er nu van noord naar zuid drie landschappelijke zones te onderscheiden: in het westen de duinen, daartussen een verstedelijkte zone en in het oosten het open polderlandschap. Maar overal in het gebied valt de historie nog terug te zien in de vorm van kasteelrestanten en oude dijken. In de negentiende eeuw is in dit gebied ook een deel van de Stelling van Amsterdam gerealiseerd, waarvan in het landschap nog forten, liniedijken en waterwerken aanwezig zijn.

BEZIENSWAARDIGHEDEN ONDERWEG

39 Huis van Hilde PH (zie 1.)

40 Oosterbuurt Castricum LM (zie 3.)

41 Croonenburg LM (zie 5.)

42 Geest Heemstede PH

Net voorbij de spoorlijn ligt links de Geest (voormalig akkercomplex) Heemstede. We zien nu alleen een boerderij, maar vroeger was dit een buurtschap bestaande uit meerdere huizen. Het gebied Heemstede bestaat uit een wat hoger gelegen zandige wadplaat, die al voor het begin van de jaartelling werd bewoond. In de weilanden in dit gebied lopen veel paarden want Hoeve Heemstee is een zgn. pensionstal waar een particuliere eigenaar zijn paard kan stallen.

43 Marquette LM, Noordermaatweg

Als je op de driesprong naar het zuiden kijkt, zie je het bos van het landgoed Marquette. Het huis is te zien door een opening tussen de bomen. Het voormalige kasteel ligt op een uitstulping van de strandwal van Heemskerk. De omgeving was erg moerassig en er liepen geulen van het Oer-IJ doorheen. Zo lag het kasteel op een strategische plek. Het weidegebied langs de Noordermaatweg (een dijkje uit de 13e eeuw) waarover je fietst, bestaat ook grotendeels uit natuurgraslanden, rijk aan weidevogels en weideplanten. De dubbele rij lage elektriciteitsdraden, hier langs de slootkant aangebracht, dient om vossen uit het gebied te weren.

44 Noorderveld MT

De waterplas aan de rechterkant van de weg, vlak voor de bebouwing van Heemskerk, is Het Noorderveld. Deze plas is gegraven in een oude loop van het Oer-IJ. De archeologische, cultuur-historische en natuurwaarden in dit gebied zijn groot, mede doordat het Oer-IJ nog goed te herkennen is in het landschap. Het gebied werd in eerste instantie aangelegd als een waterberging. Door een op natuurwaarden gericht beheer wordt de soortenrijkdom aan planten en vogels in en om de plas steeds groter.

45 Heemskerk PH/LM

De oudste vermelding van Heemskerk dateert van bijna 1000 jaar geleden, maar bij opgravingen zijn bewoningssporen gevonden die tot ruim 2500 jaar teruggaan. De kern van Heemskerk is gebouwd op een oude strandwal. Het dorp was al vroeg van strategisch belang omdat het op de grens lag van Holland en Friesland. Oorlogen en opstanden hebben hier in de Late Middeleeuwen o.a. geleid tot de bouw van ooit zes kastelen. Assumburg is daarvan het mooiste voorbeeld. Van Oud-Haerlem zijn nog sporen in de bodem aanwezig. Na de middeleeuwen was

Chateau Marquette in Heemskerk

Heemskerk vooral een agrarisch dorp met tuinbouw (aardbeien) op de zandgronden van de strandwal en veeteelt in de relatief natte gronden van het voormalige stroomgebied van het Oer-IJ. Het karakter van Heemskerk veranderde vanaf de jaren zestig door de industriële ontwikkeling van de IJmond volledig van agrarisch dorp tot woonstad. Tegenwoordig telt Heemskerk omstreeks 40.000 inwoners en is het vastgegroeid aan Beverwijk.

46 Assumburg LM

Rond Heemskerk hebben in de late middeleeuwen meerdere kastelen gestaan. Slot Assumburg is als enige daarvan overgebleven. De meeste kastelen stonden in dit gebied op de overgang van de hogere strandwalgronden en de natte laagten van het voormalige Oer-IJ. De landheren konden vanuit die kastelen hun territoriale belangen regelen. Slot Assumburg dateert waarschijnlijk uit de 13e eeuw, maar werd in 1546 verbouwd, en is genoemd naar de buurtschap

Kasteel Assumburg in Heemskerk.

Assum tussen Heemskerk en Uitgeest. De kracht die het kasteel uitstraalt, is meer schijn dan werkelijkheid. Het is in feite een imitatie van een middeleeuws kasteel. De dunne muren zouden een beleg niet hebben doostaan. Een dergelijk kasteel wordt ook wel een pronkkasteel genoemd. Tien jaar geleden werd de 18e-eeuwse kasteeltuin in originele staat hersteld en is een bezoek meer dan waard (gratis). Deze tuin bevat onder meer een fruitboomgaard, een rosarium, een groente- en kruidentuin en een groot gedeelte met geometrische vlakken met daarin de hofvijver. Ga voor een bezoek bij de Tolweg RA en dan na 100 m LA naar het slot Assumburg.

47 Slot Oud Haerlem LM

Een paar honderd meter voorbij Assumburg ligt een stuk open grasland. Dat hier geen woningen staan komt omdat zich in de ondergrond de resten van een oud kasteel uit de dertiende eeuw bevinden. Het slot heeft zo'n honderd jaar bestaan, maar is in 1351 tijdens de tijdens de Hoekse en Kabeljauwse twisten verwoest. Bij luchtfotografie in de jaren 1930 is het kasteel 'herontdekt'. De in de ondergrond aanwezige resten van het kasteel worden niet bedreigd. Recent archeologisch onderzoek heeft laten zien dat Oud Haerlem veel groter was dan aanvankelijk gedacht, nl. 45 x 45 m, hetgeen erg groot is voor een kasteel uit die tijd. Aan de oppervlakte

zijn van het voormalige slot onregelmatige verhogingen in het weiland zichtbaar.

48 De Vlaskamp/Broekpolder PH/MT

Ten westen van de spoorlijn Haarlem-Uitgeest ligt een typische twintigste-eeuwse VINEX wijk met 3500 woningen. De wijk kreeg de naam Broekpolder, hetgeen verwijst naar een natte (broek) oorsprong en wel die van het voormalige stroomgebied van het Oer-IJ. Voordat ergens een wijk wordt gebouwd, moet archeologisch onderzoek worden gedaan. Opgravingen, verricht door de Universiteit van Amsterdam, brachten aan het licht dat een deel van de grond op een kwelderwal lag en al vanaf de Bronstijd (1700 v.Chr.) bewoond werd door boeren. Dat bleef zo tot in de Middeleeuwen. Om de rijkdom aan bewoningssporen te sparen is besloten hier een park aan te leggen. Dit park, tevens archeologisch monument, vormt nu het groene hart van de wijk en kreeg de naam De Vlaskamp, een naam die verwijst naar een van de activiteiten die hier in vroeger tijd werden uitgeoefend, nl. het telen en verwerken van vlas tot touw. Maurer United Architects (MUA) kreeg de opdracht om een kunstwerk voor het park te ontwerpen. Dat is de huidige skatebaan

Prent met ruïne Oud Haerlem en kasteel Assumburg, waarvan de vorm moet doen denken aan een prehistorische boerderij.

49 Aagtenpark MT

Tussen de snelwegen A22 en A9 ligt Het Aagtenpark. Dit park heeft een oppervlakte van ruim 26 hectare en is aangelegd op twee voormalige vuilstortplaatsen die in 1978 werden gesloten. Aan de realisatie van het park ging een langdurige periode van sanering

vooraf, waarbij o.a. een schone grondlaag van 1 meter werd aangebracht. Nu heeft het gebied de bestemming recreatie. De naam Aagten grijpt terug op Agatha, de schutspatroon van Beverwijk. Vanaf de ooststrand van het park heb je een fraai uitzicht over de omgeving, het naastgelegen fort en de voormalige Wijkermeer.

Oer-IJ kreek in Hoogedijk.

50 Fort aan de St. Aagtendijk MT

Het fort, gereedgekomen in 1899, is een van de 45 forten van de Stelling van Amsterdam en moest het acces (doorgang) van de Middeleeuwse Sint Aagtendijk verdedigen. De Aagtendijk ligt daar al sinds de Middeleeuwen en is aangelegd om de landerijen van o.a. Beverwijk en Heemskerk te beschermen tegen het water van het IJ en het Wijkermeer, dat tot ver in de negentiende eeuw in open verbinding stond met de Zuiderzee. Achter het fort staat nog een houten genieloods en een fortwachterswoning. Het fort is nu in gebruik als een oefenruimte voor bandjes en heeft dan ook als tweede naam het Popfort.

51 A9 HT (zie 16)

52 Landgoed Rorik MT

Een deel van de Wijkermeerpolder heeft de bestemming recreatiegebied. Hier is het Landgoed Rorik gesticht. Ooit was Rorik een dappere Viking die in Kennemerland leefde, maar nu is het 't domein van een aantal avontuurlijke ondernemers die op de kleigrond een duurzaam landbouw- en recreatieproject ontwikkelen. Het is de bedoeling om rond het terrein een ringwal aan te leggen, die o.a. het geraas van de snelweg buiten moet houden. Tot het gebied behoren een zelfvoorzienend restaurant, een kleinschalige camping, een biologische akker, een pluktuin, een wijngaard en een vogelweide. Voor het maken van de gebouwen is tweedehands bouw materiaal gebruikt, alles circulair dus.

53 Wijkermeerpolder MT

Het Wijkermeer was een uitloper van het IJ, maar vele eeuwen belangrijk voor de haven van Beverwijk en de scheepvaartverbinding tussen het zuiden en het noorden van Noord-Holland. In het noorden ging het Wijkermeer over in de Cromme IJ. Deze waterloop eindigde in het huidige Alkmaarder- en Uitgeestermeer. In 1875 werd het Wijkermeer drooggelegd en is nu een polder die voornamelijk in gebruik is voor akkerbouw. Vanaf de Noorder IJ- en Zeedijk is heel goed het verschil te zien tussen de oude veenweidepolder aan de oostzijde en de jongere droogmakerij aan de westzijde van de weg.

54 Assendelver Zeedijk NT

Vanaf Pont Buitenhuizen slingert de route kilometers lang over de middeleeuwse Assendelver Zeedijk (Noorder IJ- en Zeedijk). De vele bochten in de dijk herinneren aan diverse dijkdoorbraken die in de afgelopen eeuwen hebben plaatsgevonden, restanten van de braken zijn nu natuurgebiedjes. Het landschap links en rechts van de dijk verschilt sterk. Aan de oostkant de langwerpige strokenverkaveling van de Zuiderpolder en aan de westkant de modernere blokverkaveling.

55 Nieuwendijk NT

Dwars op Aagtendijk ligt de Nieuwendijk. Deze kaarsrechte dijk werd aangelegd in 1718, omdat een jaar eerder, tijdens de kerststorm in 1717, de dijken hier op veel plekken doorbraken en een groot deel van het gebied onder water kwam te staan. Na deze ramp werd besloten om een dwarsdijk aan te leggen waardoor de lengte aan zeewater kerende dijken hier sterk werd ingekort. De lage gronden ten zuiden van deze nieuwe dijk werden de Buitenlanden genoemd omdat ze nog door de zee overstroemd kon worden. In het gebied ten noorden van de Nieuwendijk zijn in de Moderne Tijd een gasverdeelstation en een golfbaan aangelegd.

56 Aagtendijk LM ●/Liniedijk MT●

Waarschijnlijk kwam al rond het jaar 1200 het eerste gedeelte van de Sint Aagtendijk tot stand, vernoemd naar de beschermheilige van Beverwijk. Deze dijk omringde eerst alleen de weidegebieden bij Beverwijk en Heemskerk, maar werd later verlengd langs de Cromme IJ tot het dorp Uitgeest. De Aagtendijk moest bescherming bieden tegen het water van het Wijkermeer. Binnen de dijk ontstond de laag gelegen Broekpolder, tegenwoordig een nieuwbouwwijk. De Aagtendijk eindigt tegen de strandwal waarop Beverwijk ligt.

57 Stelling van Amsterdam NT

Langs de route bevinden zich meerdere forten en andere objecten die behoren tot de Stelling van Amsterdam. De Stelling is een klassieke waterlinie, een verdedigingsslinie, als ring om Amsterdam aangelegd rond 1900. Het doel was om de vijand, die uit het westen werd verwacht, op afstand te houden. Met een ingenieus systeem kon het land onder water worden gezet (inundatie). De diepte van het water werd op ongeveer 40 cm gehouden, waardoor het gebied zowel onbegaanbaar en onbevaarbaar werd. Op locaties waar dijken, kanalen of spoorlijnen door de inundatievelden liepen (de accessen), werden forten gebouwd. Naast de reeds aanwezige dijkes van het bestaande poldersysteem was het noodzakelijk te zorgen voor extra inundatiekades, liniedijken, waterinlaten, damsluizen en

Fort Krommeniedijk gaat op in het landschap.

kazematten. Hier is nog veel van terug te zien en al die elementen zijn in deze fietsroute opgenomen. Alle forten hebben een nieuwe functie gekregen. Sinds 1996 is de Stelling UNESCO Werelderfgoed!

58 Fort bij Veldhuis MT

Het fort dateert uit 1897 en moest de dijkweg tussen Heemskerk en Westzaan verdedigen. Een fort bestaat uit een grote betonnen bunker, met daarin allerlei vertrekken om in geval van oorlog voor langere tijd manschappen te kunnen huisvesten. Aan de geïnundeerde zijde was het gebouw bedekt met een laag aarde om inslagen van granaten te kunnen smoren. Aan de 'keelzijde' (achterkant) van het fort waren de toegangen tot de ruimtes. Boven op het fort stond aan beide kanten een geschutskoepel. Verder was er een wal waarachter de soldaten met mitrailleur zich konden verschansen. Rond het hele fort lag een fortgracht. De Stelling van Amsterdam is in feite nooit gebruikt voor het doel waarvoor het was aangelegd. De linie was nog niet klaar of het vliegtuig werd uitgevonden, waardoor de vijand gemakkelijk over de verdedigingswerken heen kon vliegen. Momenteel is in Fort bij Veldhuis het Luchtoorlogsmuseum 40-45 gevestigd. Op de hoek van de Liniedijk en de Genieweg ligt een vijver, die is ontstaan toen er ooit bij storm een gat in de dijk is geslagen.

Zo'n doorbraakkolk of wiel is vaak erg diep en daarom werd de nieuwe dijk er maar omheen gelegd.

59 Fort a.d. Ham MT

Het volgende fort is Fort aan den Ham. Het werd in 1903 opgeleverd en had als functie om het acces van de spoorlijn Amsterdam-Uitgeest te verdedigen. De provinciale weg N203 dateert uit 1934, dus van na de aanleg van de linie. Het fort wordt nu gebruikt door de Stichting Fort a.d. Ham die er een museum over WOII heeft ondergebracht. Ook bij dit fort is de houten artillerie loods nog aanwezig en in gebruik bij een groep kunstenaars.

Tussen de twee groepen verkeerslichten op de N203 ligt een oude waterloop, de Kil. Deze Kil was in de Middeleeuwen een onderdeel van een belangrijke doorgaande scheepvaartroute tussen het Alkmaarder- en Uitgeestermeer in het noorden en het Wijkermeer in het zuiden.

Wiel; dijkdoorbraak bij Fort Veldhuis.

60 Fort Krommeniedijk/Fort K'IJK MT

De route loopt verder over een oude polderdijk met parallel daaraan de negentiende-eeuwse liniedijk. Een ander fort in dit deel van de Stelling van Amsterdam is Fort bij Krommeniedijk. Dit fort heet nu Fort K'IJK. Het is te bezoeken. In dit 'Belevingscentrum K'IJK' komen natuur en het strategische landschap van de Stelling van Amsterdam tot leven. Verbeelding, projecties, licht en donker tonen de unieke architectuur van het fort. In een deel van het fort hebben jongvolwassenen

met autisme een woonplek. Binnen in het fort is een Theeschenkerij gevestigd. Rondom fort liggen uitgestrekte weilanden, broedgebied en leefgebied van allerlei diersoorten.

61 Ham en Crommenije VM

Het waterrijke natuurgebied aan de oostkant van de Lagendijk draagt de naam Ham en Crommenije. Crommenije komt van Kromme IJ. Ham staat voor buitendijks land. Ooit stond het Alkmaarder- en Uitgeestermeer via dit water en De Kil in directe verbinding met het IJ bij Amsterdam. Van al dat water resteren nu nog de Noorder- en Zuiderham en de Crommenije, waaraan Krommenie haar naam ontleent. De rest is allemaal ingepolderd en drooggemalen. Aan de oevers van deze wateren floreren nu rietlanden en moerasbossen. Andere delen bestaan uit graslanden en veenmosrietlanden. Dankzij deze uiteenlopende terreintypen komen er zeer veel verschillende soorten planten en dieren voor.

62 Lagendijk LM

Vanaf de tiende eeuw vond er een groot-schalige ontginning van het grote hoogveen-gebied ten oosten van de strandwal van Uitgeest plaats. Door het graven van sloten kon men het veen ontwateren en er landbouwgrond van maken. Rond 1150 diende zich een nieuwe periode met hoge waterstanden aan. De zee kon weer in het pas ontgonnen veengebied binnendringen. Hierdoor ontstonden grote meren, waardoor veel land verloren ging. Toen is waarschijnlijk het Alkmaarder- en Uitgeestermeer ontstaan. Uit deze tijd dateren de oude dijken waarmee de bewoners van Uitgeest zich tegen het water probeerden te beschermen. Het open polderland aan de westkant van de dijk is nu grotendeels weidevogelreservaat met een beperkt agrarisch gebruik.

63 Erfgoedpark De Hoop NT (zie 14.)

64 Alkmaardermeer/Langemeer/ Uitgeestermeer LM

Het Alkmaarder- en Uitgeestermeer is een tweelingmeer dat bestaat uit het noordelijk gelegen Alkmaardermeer en in het zuiden het Uitgeestermeer. De oude naam was Lange Meer en het is een van de vele meren die

Fort Krommeniedijk vanuit de lucht.

in de Middeleeuwen zijn ontstaan door afslag van de slappe veengrond in deze streek. Tegenwoordig is dit meer een laatste restant van de grote meren die Noord-Holland tot de zeventiende eeuw kenmerkten. De huidige functie is nog altijd die van waterberging (boezemwater), maar het water is ook belangrijk voor de visserij en recreatie. Bijna de hele zuidelijke en zuidwestelijke oever van het meer wordt nu gebruikt voor seizoens- en verblijfsrecreatie.

65 Uitgeest, strandwal PH (zie 10.)

66 Molens Kat en Dog, NT (zie 9.)

67 Dije, PH (zie 8.)

68 Eendenkooi v.d. Eng NT (zie 7.)

69 De Grote Ven MT (zie 6.)

70 Castricumerpolder (zie 4.)

71 Vindplaats skelet van Hilde MT

Toen in de jaren 90 van de vorige eeuw de grond aan de zuidostrand van Castricum gereed gemaakt werd voor woningbouw zijn op de rand van de oeverwal van het Oer-IJ enkele skeletten aangetroffen. Ze dateren uit de vierde eeuw na Chr. Een van de skeletten bleek van een jonge vrouw en was anders begraven dan de overige skeletten. Nader onderzoek wees uit dat het ging om een vrouw van in de twintig die oorspronkelijk afkomstig was uit het Duitse Rijnland. In het archeologiecentrum van de provincie Noord-Holland bij station Castricum staat een natuurgetrouwe reconstructie bij haar skelet. Zij kreeg de naam Hilde en is de naamgever van museum Huis van Hilde.

ROUTE ZUID

INFORMATIE

Lengte route: 36 km
Bewegwijzering: fietsknooppunten
Horeca: 🍷 - symbool

Starten: kan bij ieder knooppunt van de route. Beschreven knooppuntvolgorde begint bij deze route op KP 01 bij het Westerpolderplein, Beverwijk.

34 Knooppunt KP

1 Nummers verwijzen naar bezienswaardigheid.

ICOONLOCATIES

Romeinen:
Velsen

Moderne Tijd:
't Groene Schip

ROUTE IN KNOOPPUNTEN:

S (Westerhoutplein) **01 02 03 95 94 38 35 16 15**
91 12 13 naar 89/LA Machineweg **11 10 99 38 07**
44 06 41 01 -S

(NB. In het routedeel ten zuiden van de lijn Castricum – Uitgeest staan routebordjes “Oer-IJ route”, deze horen bij een andere route en kunnen worden genegeerd.)

Rond het Noordzeekanaal

Deze route gaat met een ruime boog rond het Noordzeekanaal, maar de invloed van dat kanaal en haar voorloper is overal in het gebied zichtbaar en beleefbaar. Het voormalige Wijkermeer was in een samenleving, die grotendeels op transport over water was ingericht van doorslaggevend belang voor de vroegere en huidige inrichting van het landschap. Langs de oevers ontstonden handelsplaatsen als Beverwijk, Spaarndam en Zaandam. Rijke kooplieden uit Amsterdam en Haarlem vestigden er in de zeventiende en achttiende eeuw hun buitenplaatsen. De zeven kilometer brede landstrook tussen Wijkermeer en Noordzee was strategisch van groot belang omdat dit de enige landverbinding was tussen noord en zuid. Dit was Holland op z'n smalst.

Mede daarom werd dit gebied in de negentiende eeuw gekozen om een direct verbindingskanaal te graven voor de haven van Amsterdam en dit was weer de oorzaak van het grote industriegebied in de IJmond. De droogmaking van het Wijkermeer leverde behalve het kanaal ook de IJpolders op, die na een korte landbouwperiode, in de twintigste eeuw in gebruik zijn genomen voor havens, industrie, afvalstortbergen en voor het recreatiegebied Spaarwoude Park. Dat park moest dienen als buffer tussen de IJmond en Amsterdam. Door al deze ontwikkelingen en het naast elkaar gelegen oude en nieuwe land is dit een heel gevarieerd gebied geworden.

BEZIENSWAARDIGHEDEN ONDERWEG**71 Museum Kennemerland MT**

Het sympathieke, kleinschalige streekmuseum Kennemerland aan het Westerhoutplein* in Beverwijk, ondergebracht in het oude raadhuisje van de geannexeerde gemeente Wijk aan Zee en Duin, heeft een verrassend gevarieerde collectie. Dat verhaal begint al bij het begin van de jaartelling, als de Romeinen er aan de oevers van het Oer-IJ twee havens aanleggen. Langs het Wijkmeer bouwen de welgestelden uit de grote stad er in de 17e eeuw hun buitenplaatsen. De lokale tuinders zijn lang landelijk beroemd vanwege hun heerlijke aardbeien. En niet iedereen kent de befaamde Kinheim tapijtenfabriek uit Beverwijk of het sierlijke Velsers Aardewerk uit de jaren dertig, onder verzamelaars nog steeds een gewild artikel. Staalgigant Tata Steel voorheen Hoogovens is ook onderdeel van de regionale geschiedenis, waar in de vaste tentoonstelling aandacht aan wordt besteed.

*(Westerhoutplein 1, 1943 DK Beverwijk' 0251-214507 www.museumkennemerland.nl)

72 Park Landgoed Westerhout NT

Tegenover Museum Kennemerland ligt het Park Westerhout. Het grote landhuis is Villa Westerhout, tegenwoordig in gebruik als restaurant. Het landgoedpark dateert uit het begin van de 17e eeuw en is in 1965 door de gemeente Beverwijk aangekocht en opengesteld voor het publiek. Rond het huis is een parkbos met oude bomen en verderop ligt een voormalig eikenhakhoutbos. Door het landgoed stroomt de duinbeek Scheybeek. Het huidige landhuis is van jongere datum. Het werd gebouwd in neo-Hollandse renaissance stijl. Het oudste deel van het pand dateert uit 1879, maar werd in 1905 aanzienlijk vergroot. Het landgoed was lange tijd in bezit van de familie Boreel die ook elders in Kennemerland (o.a. buitenplaats Beeckestijn) en in Amsterdam bezittingen had.

73 Station Beverwijk MT

Het oudste station van Beverwijk, gelegen aan de spoorlijn Haarlem-Uitgeest dateert uit 1867. Bij een spoorverdubbeling in 1870

kreeg het een middenperron. Om in Haarlem te komen werd het Noordzeekanaal gekruist met de Velserspoorbrug. Door toename van zowel het treinverkeer en de scheepvaart werd besloten de Velsertunnel aan te leggen, die in 1957 werd opengesteld. Het huidige station (1960) werd iets zuidelijker op het oude emplacement herbouwd.

74 Buitenplaatsen aan het Wijkmeer

In de 17e en 18e eeuw bouwden rijke Amsterdamse kooplieden buitenverblijven buiten de stad in landelijke gebieden met een schoon milieu. De stad was in die tijd vooral in de zomer ongezond door sterk vervuild water in de grachten. De buitenverblijven moesten wel goed bereikbaar zijn en dat waren de oevers van het Wijkmeer. Hier ontstond een zone van buitenplaatsen. De meeste zijn echter gesloopt en hebben plaatsgemaakt voor woningen, bedrijven en wegen. In Beverwijk zijn nog twee fraaie voorbeelden aanwezig:

Buitenplaats Akerendam in centrum Beverwijk.

Akerendam

Deze buitenplaats werd in de jaren dertig van de 17e eeuw gebouwd door Jan Bicker. Huis en tuin werden in renaissancestijl aangelegd. Halverwege de achttiende eeuw is het huis verbouwd naar de Lodewijk XV-stijl. De nog aanwezige negentiende-eeuwse theekoepel aan de Velsersweg gaf een fraai uitzicht op de omgeving en het Wijkmeer. Het vrije uitzicht naar het oosten is pas in de twintigste eeuw veranderd door de bouw van het nieuwe station Beverwijk en het stadhuis. Huis en park zijn niet vrij toegankelijk.

Scheybeek

De buitenplaats Scheybeek is ontstaan rond 1620 als een van de vele buitenplaatsen in Kennemerland en is genoemd naar de beek die vanuit het duingebied richting de Beverwijkse haven stroomt. Tot op de dag van vandaag vormt deze duinbeek de grens tussen de gemeenten Velsen en Beverwijk. De buitenplaats ligt nu ingeklemd tussen de bebouwing van Beverwijk en drukke toegangswegen. Toch is het park de moeite van een bezoekje waard. In 2002 is het park aangewezen als Rijksmonument, hetgeen duidelijk maakt dat de cultuurhistorische en ook de ecologische waarden hoog zijn. Het park is vrij toegankelijk.

Noordzeekanaal vanuit Amsterdam naar IJmuiden.

75 Holland op z'n smalst

Het Noordzeekanaal heeft van de kop van Noord-Holland een eiland gemaakt. Voor 1875 werd het gebied ter hoogte van Velsen 'Holland op z'n smalst' genoemd. Dit omdat slechts een 7 km brede kustzone het noorden

met het zuiden van de provincie verbond. Meer naar het oosten werd de provincie verdeeld door het brede Wijkmeer en IJ. De aanleg van het kanaal heeft grote gevolgen gehad voor deze regio. De duinen en de landgoederenzone werden doorsneden en voor een deel opgeofferd, maar ook werd de gemeente Velsen in tweeën gesplitst en kon de plaats IJmuiden (IJ monding) ontstaan. Ook het enorme industriële complex aan de noordoever van het kanaal is een rechtstreeks gevolg van de aanleg.

76 Scheiding Velsen Noord en Zuid MT

Ten behoeve van de haven van Amsterdam werd rond 1870 het Noordzeekanaal gegraven, dwars door de gemeente Velsen. Nog altijd bestaan er een Velsen-Noord en een Velsen-Zuid, elk op een andere oever van het kanaal. Beide delen verschillen sterk. Op de noordkant is een grootschalig industriegebied ontstaan en op de zuidoever bevinden zich de historische kern van oud Velsen en enkele fraaie landgoederen. Door een stapsgewijze verbreding van het kanaal zijn de oevers steeds verder uit elkaar komen liggen. De pont van het Gemeentelijk vervoersbedrijf Amsterdam zorgt nog altijd voor de verbinding tussen beide delen van Velsen.

77 Bedrijven Velsen Noord MT

Door de aanleg van het Noordzeekanaal werd het mogelijk om op de grens van land en zee aan de zuidoever een nieuwe haven (IJmuiden) en aan de noordoever een industriegebied met overwegend zware industrie te realiseren. Aan de noordkant is een enorm complex van zware industrie ontstaan met het bedrijf Hoogovens (nu Tata Steel) als basis. De productie van ijzer begon in 1923. Het bedrijf ligt buiten de sluizen om de grondstoffen eenvoudiger te kunnen aanvoeren. Door de restproducten van de ijzer- en staalfabriecage ontstonden veel andere bedrijven zoals een cementindustrie (ENCI), een kunstmestfabriek (inmiddels opgeheven), een elektriciteitscentrale en talloze andere verwante bedrijven. Het industriële complex is goed te overzien vanaf de pont en de zuidzijde van het Noordzeekanaal.

78 Noordzeekanaal MT

Door in Holland op z'n smalst, tussen Noordzee en Wijkmeer/IJ, een 7 km breed kustgebied, een kanaal te graven, kreeg de haven van Amsterdam in 1876 eindelijk z'n langverwachte korte verbinding met de Noordzee. Een groot deel van het 21 km lange kanaal werd gegraven nadat eerst het Wijkmeer en het IJ grotendeels waren drooggemaakt. Het doorgraven van de duinen was een riskante onderneming, waar alleen een Engelse maatschappij zich aan waagde.

Buitenplaats Beeckestijn in Velsen-Zuid.

Waar eerst een waardevol duingebied De Breesaap lag, bevinden zich nu de sluizen van IJmuiden en het bedrijfscomplex van Tata Steel. Aan de monding van het kanaal ontstond de stad IJmuiden met een vissershaven. Met het graven van het kanaal werden ook alle oude noord-zuid verbindingswegen doorsneden. Voetgangers en fietsers maken nu gebruik van een veerpont, voor treinen en auto's is in 1957 de Velsertunnel aangelegd.

79 Buitenplaatsen NT

Ook de landgoederenzone langs de oever van het Wijkmeer, met buitenhuizen van vooral vermogende Amsterdamse kooplieden uit de zeventiende en achttiende eeuw, werd door de aanleg van het Noordzeekanaal opgeknipt. Enkele buitenplaatsen zijn zelfs verdwenen. Aan de noordkant liggen nog altijd Scheybeeck en Akerendam, nu grotendeels binnen de bebouwing van Beverwijk. Aan de zuidkant liggen, ruim in het groen, nog drie buitenplaatsen:

Velserbeek, Waterland en Beeckestijn. Deze laatste buitenplaats onderscheidt zich van andere buitenplaatsen door de aanwezigheid van wel zes verschillende tuinstijlen. Van Frans classicisme tot Engels landschappelijk. Bijzonder zijn ook de slangenmuur, kruidentuin en de Kapelwoning als folly. Het hoofdgebouw heeft tegenwoordig een museale functie en is in bezit van Vereniging Hendrick de Keyser. De tuinen, door de gemeente verkocht aan Natuurmonumenten, zijn vrij toegankelijk.

80 Dorp Velsen Zuid LM

Na het landgoederengebied van Velsen-Zuid is het zeker de moeite waard een korte omweg te maken door de historische kern van Velsen Zuid. Een deel van de oude kern is in de loop van de tijd afgebroken om meer ruimte te creëren voor het kanaal. Het meest opvallende monument in Velsen Zuid is ongetwijfeld de 12e -eeuwse Engelmunduskerk, een van de oudste kerken van Noord-Holland. Velsen-Zuid is een beschermd dorpsgezicht en telt meer dan 50 Rijksmonumenten.

81 De tunnels MT

De route gaat na Velsen-Zuid door een infrastructuur landschap, gedomineerd door het Noordzeekanaal en twee snelwegen, de A9 en A22, die vlak bij elkaar onder het kanaal doorgaan. Recent is ook de hoogspanningsstraat geheel vernieuwd en nadrukkelijk aanwezig. De Velsertunnel werd in 1957 opengesteld. De ontluchtingskokers van deze tunnel hebben inmiddels al de status van Rijksmonument. Om het steeds drukker wordende autoverkeer een soepele doorstroming te geven werd in 1996 de Wijkertunnel opengesteld en werd de A9 naar deze tunnel verlegd. De Velsertunnel wordt nu voor het bestemmingsverkeer naar IJmuiden en Beverwijk gebruikt. Naast de Wijkertunnel staat het gebouw van de Verkeerscentrale Noordwest-Nederland, waar Rijkswaterstaat alle tunnels en weggedeelten in Noord-Holland en Flevoland in de gaten houdt.

82 Romeinen Velsen RT (Icoonproject, zie pagina 8 & 9)**83 Spaarnwoude Park MT**

De route gaat verder door het Recreatiegebied Spaarnwoude Park. Toen in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw een grote uitbreiding van het Amsterdamse havengebied in westelijk richting langs het Noordzeekanaal plaatsvond, werd besloten om het open gebied tussen Amsterdam en Haarlem/IJmond te bestemmen tot recreatiegebied om te voorkomen dat de steden aan elkaar vast zouden groeien. De oude IJ-polders werden omgevormd tot bosrijke recreatiegebieden en de veenpolders behielden hun functie als veenweidegebied met natuurwaarden. Voormalige vuilstort heuvels zijn opgenomen in het recreatiegebied, op een daarvan is het skicentrum SnowWorld gevestigd. In het gebied ligt ook een van de grootste en meest populaire golfbaancomplexen van ons land. Spaarnwoude geniet ook landelijke bekendheid als locatie voor diverse muziekfestivals.

84 Zijkanaal B en C, MT

Bij de inpoldering van het IJ zijn negen zijkanalen (A t/m I) uitgespaard om de oude waterverbindingen met havens en wateren langs het IJ in stand te houden. Aan het einde van een zijkanaal vind je vaak een gemaal met schutsluis, evenals een vispassage voor trekvis. Zijkanaal B komt uit op een plas die nog altijd de naam "IJ" draagt, een herinnering aan vroeger tijden. Ten zuiden van de dam in Spaarndam ligt het Spaarne. Deze veenrivier was eeuwenlang erg belangrijk voor de afvoer van water uit een groot achterland, nu het gebied van het Hoogheemraadschap van Rijnland.

85 Fort benoorden Spaarndam MT

Dit Fort behoort tot de Stelling van Amsterdam en werd in 1901 opgeleverd. Samen met het Fort bezuiden Spaarndam moest het de smalle inundatiezone tussen de duinen en de sluizen van Spaarndam verdedigen. Het fort is nooit echt in gebruik geweest waarvoor het bedoeld was en heeft na WOII lange tijd leeg gestaan. In 2020 is het recreatieschap Spaarnwoude Park, samen met de omgeving een herontwikkelingsproject gestart, waarbij de cultuurhistorische waarden uitgangspunt zijn. Het is de bedoeling dat het fort en het daaromheen gelegen munitiebos te zijner tijd toegankelijk wordt

voor het publiek. In het fort bevinden zich muurtekeningen gemaakt door soldaten die hier tijdens de eerste en tweede wereldoorlog gelegerd waren.

86 Spaarndam, LM

Zoals de naam al zegt, ontstond Spaarndam rond een dam in de monding van de rivier het Spaarne. Al sinds eind dertiende eeuw waren er sluizen in de dam. Het plaatsje leefde van tolheffing bij de sluizen en ook van de visserij in dit waterrijke gebied. Nu is de kern van Spaarndam bij de Kolksluis een bezoekje waard. Aan het pleintje onder de IJdijk staat de oude Hervormde kerk uit 1627. De voortdurende strijd tegen het water wordt gesymboliseerd door het beeldje van Hansje Brinker op de IJdijk. Deze romanfiguur komt uit een Amerikaans boek waarin hij als held wordt neergezet omdat hij, door het steken van zijn vinger in het gat van de dijk, het land behoedde voor overstrooming.

Spaarndam stond halverwege de zeedijk tussen Amsterdam en Haarlem en daarom werd hier door het Hoogheemraadschap van Rijnland een Gemeenlandshuis gebouwd. Dit huis diende als vergaderlocatie voor het bestuur en als woonhuis voor de opzichter. Zo heeft de bekende waterstaatkundige Cruquius in dit huis gewoond. Het Gemeenlandshuis lag bij de Spaarndammerdijk, de zwakste schakel in de zeewering, juist daarom wilde het Hoogheemraadschap hier een opziener en een reparatiewerkplaats hebben, met de permanente aanwezigheid van materieel en werklieden om bij storm en hoog water in het IJ snel ter plaatse te kunnen zijn voor dijkbewaking en eventueel reparatie.

Dorp Spaarndam.

Kerkje Spaarnwoude, dateert uit de 13e eeuw.

87 Dorp Spaarnwoude PH

Vlak bij Spaarndam ligt het dorpje Spaarnwoude, op een hogere plek in het landschap. Een duidelijk voorbeeld van de oudste strandwallen (oude kustlijn van 5000 jaar geleden) van Nederland. Op het hoogste punt staat het kerkje met de 'stompe toren', uit de dertiende eeuw. Het dorp werd bij het beleg van Haarlem (1573) in brand gestoken door de Spanjaarden, maar de toren bleef behouden en daar is de huidige kerk (1746) tegenaan gebouwd. In de muur bevinden zich twee stenen die de spanwijdte van de armen van Klaas van Kieten, de reus van Spaarnwoude, markeren. De spanwijdte wordt vaam of vadem genoemd en bedraagt ongeveer 1.80 meter.

88 Spaardammerdijk en Inlaagpolder LM

Rond Spaardam overheersen de veenpolders van het oude land. In de dertiende eeuw werd de Spaardammerdijk aangelegd tussen Amstel en Spaarne. Deze dijk moest het inklinkende veenweidegebied tegen het oprdingende water van het IJ beschermen. In de vijftiende eeuw brak de dijk toch meerdere keren door en werd besloten om ten oosten van Spaardam de dijk recht te trekken en dus een deel van de landbouwgronden buiten te sluiten. Zo ontstond de Inlaagpolder. Dit buitendijkse land werd voortaan slechts door een lage kade beschermd tegen het water van het IJ. Nu kronkelt de oude zeedijk hoog boven het weidegebied, met een fraai uitzicht op de omgeving.

89 Westelijk Havengebied Amsterdam MT

Het open landschap rond Spaardam gaat bij KP 89 over in het Westelijk Havengebied van Amsterdam. De oudste havens van

Amsterdam lagen aan het IJ nabij de dam in de Amstel. In de loop van de afgelopen decennia heeft het havengebied zich naar het westen verplaatst omdat de zeeschepen steeds groter werden en de aangevoerde goederen als olie, steenkool en containers steeds meer ruimte vroegen. En die ruimte was aanwezig in de IJ polders. Nu heet het gebied Westpoort, en is het grootste aaneengesloten bedrijventerrein in Nederland. Bij de ontwikkeling van het akkerbouwgebied naar haventerrein is een klein dorpje gespaard gebleven en dat is Ruigoord. Om dit te bezoeken moet je bij KP 89 rechtsaf en een paar honderd meter verderop naar links.

90 Ruigoord MT

In het vroegere IJ lagen enkele eilanden, een daarvan was Ruigoord. Na de inpoldering in 1873 kwam het in de Houtrakpolder te liggen en ontstond er een kleine nederzetting waar landarbeiders, die werkten aan de ontginning van de nieuwe polders, werden gehuisvest. Op het hoogtepunt woonden er zo'n 200 mensen. Het dorp had een kerk, een schooltje, een café en een bank. Bij de ontwikkeling van het Westelijk Havengebied was het de bedoeling dat dit dorpje ook onder het zand van het haventerrein zou verdwijnen. Veel bewoners verhuisden naar elders, maar krakers namen het dorp in de jaren zeventig in beslag en vestigden een kunstenaarskolonie in de leegstaande woningen. Nog steeds zijn kunstenaars in het dorp aanwezig en er worden regelmatig culturele activiteiten georganiseerd. Inmiddels is besloten dat het dorp mag blijven bestaan te midden van het haven- en bedrijventerrein.

91 't Groene Schip MT (Icoonproject, zie pagina 16 & 17)

Nieuwe natuuroevers bij Buitenhuizen vanuit de lucht.

92 Buitenhuizen LM

Pontplein Buitenhuizen ligt op een punt waar de Noorder IJ- en Zeedijk grenst aan het Noordzeekanaal, op de overgang van het zeeleilandschap van het voormalige IJ en het veenweidelandschap van Laag Holland. Buitenhuizen was de zuidpunt van het lintdorp Assendelft, dat als een schiereiland in het IJ lag. Deze punt werd buiten gedijkt, vandaar de naam Buitenhuizen. Met de aanleg van het Noordzeekanaal is Buitenhuizen aan de zuidkant van het kanaal komen te liggen. Langs de oevers van het kanaal is nu een brede strook tot natuurgebied ontwikkeld, met een brakwater-milieu.

93 Buitenhuizerbraak/Assendelverbraak NT

Het plasje onder aan de dijk, bij het begin van de bebouwing van Assendelft is het restant van een doorbraakkolk. De braak is ontstaan tijdens de grote overstromingen in de Kerstnacht van 1717 (zie ook 53).

94 Assendelft LM

Assendelft is met een Dorpstraat van 7,2 km het langste lintdorp van Noord-Holland en een van de oudste dorpen van de Zaanstreek. De eerste bewoning in dit veengebied ontstond al rond 500 na Chr., maar de toenmalige bebouwing lag enkele honderden meters naar het westen. Het was tot 1974 een zelfstandige gemeente en is daarna opgegaan in gemeente Zaanstad. Veel huizen in het dorpslint hebben nog de kenmerken van de bekende Zaanse houtbouw.

95 Assendelver Zeedijk NT (● Droogmakerij MT, ● Veenpolder LM)

Vanaf Pont Buitenhuizen slingert de route kilometers lang over de middeleeuwse Assendelver Zeedijk (Noorder IJ- en Zeedijk). De vele bochten in de dijk herinneren aan diverse dijkdoorbraken die hier in de afgelopen eeuwen zijn geweest, restanten van de braken zijn nu natuurgebiedjes. Het landschap links en rechts van de dijk verschilt sterk. Aan de rechterkant de langwerpige veenweide strokenverkaveling van de Zuiderpolder en links de moderne blokverkaveling van de drooggemaakte Wijkermeer.

96 Wijkermeerpolder MT

Het Wijkermeer was een uitloper van het IJ, maar vele eeuwen belangrijk voor de haven van Beverwijk en de scheepvaartverbinding tussen het zuiden en het noorden van Noord-Holland. In het noorden ging het Wijkermeer over in de Cromme IJ. Deze waterloop eindigde in het huidige Alkmaarder- en Uitgeestermeer. In 1875 werd het Wijkermeer drooggelegd en is nu een polder, voornamelijk in gebruik voor akkerbouw.

97 Landgoed Rorik MT

Zie 52.

98 Fort aan de St. Aagtendijk MT

Het fort, gereedgekomen in 1899, is een van de 45 forten van de Stelling van Amsterdam en moest het acces van de Middeleeuwse Sint Aagtendijk verdedigen. De Aagtendijk ligt daar al sinds de middeleeuwen en was aangelegd om de landerijen van o.a. Beverwijk en Heemskerk te beschermen tegen het water van het IJ en het Wijkermeer, dat tot ver in de negentiende eeuw in open verbinding stond met de Zuiderzee. Achter het fort staan nog een houten genieloods en een fortwachterswoning. Het fort is nu in gebruik als een oefenruimte voor bandjes en heeft dan ook als tweede naam het Popfort.

99 Aagtendijk VM

Waarschijnlijk kwam al rond het jaar 1200 het eerste gedeelte van de Sint Aagtendijk tot stand, vernoemd naar de beschermheilige van Beverwijk. Deze dijk omringde eerst alleen de weidegebieden bij Beverwijk en Heemskerk, maar werd later verlengd langs de Cromme IJ tot het dorp Uitgeest.

Oude zeedijk in de Wijkermeer bij Assendelft.

Binnen de dijk ontstond de laag gelegen Broekpolder. De Aagtendijk eindigt tegen de strandwal waarop Beverwijk ligt.

Aagtendijk

100 Aagtenpark MT

Zie 49.

101 Beverwijk LM

Beverwijk is ontstaan door de samenvoeging van twee nederzettingen, de aan het Wijkmeer gelegen handelsnederzetting Beverhem en het kerkdorp Sint Aagtenkerk. Aan het eind van de 13e eeuw kreeg het groeiende Beverwijk van de landheer stadsrechten, hetgeen erop duidt dat er een wederzijds belang was tussen de plaats (bijv. het recht om markt te houden en eigen rechtspraak te verzorgen) en de landheer (o.a. belasting). Door de ligging aan het Wijkmeer en de aanleg van de haven kon de stad zich verder ontwikkelen als handelsnederzetting. Na drooglegging van het Wijkmeer kreeg de nog altijd bestaande haven een directe verbinding met het Noordzeekanaal. Een van de oudste straten van Beverwijk is de Breestraat, tegenwoordig de belangrijkste winkelstraat van de stad.

De straat is letterlijk breed, hetgeen erop duidt dat de straat in de late middeleeuwen is aangelegd als een marktstraat. Door de aanleg van het Noordzeekanaal en de vestiging van zware industrie aan de noordzijde van het kanaal, gingen er veel werknemers van o.a. Hoogovens in Beverwijk wonen en groeide de gemeente sterk tot ruim 40.000 inwoners.

'Gezicht op Beverwijk', schilderij van Salomon van Ruysdael

OP PAD MET EEN GIDS

Stichting Oer-IJ bedenkt niet alleen fiets- en wandelroutes, maar leidt ook gidsen op. Ze komen uit de buurt, kennen goed de weg en weten alles van natuur, landschap en cultuurhistorie hier. Wie met een gids op pad wil, kan gewoon een rondleiding aanvragen. Met de fiets of al wandelend. We stemmen programma en routes af op de wensen van de deelnemers. Al vanaf vier personen is het mogelijk een excursie te boeken. Leuk voor een vrienden- of familie-uitje. Alle bijzonderheden staan bij elkaar op onze website in het onderdeel 'Op stap met een gids', in de rubriek Bewoners en Bezoekers onder 'Wat doen we'. Of scan de qr code voor meer info.

MEER OER-IJ

Voor wie meer wil weten over de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van het Oer-IJ gebied zijn diverse bronnen beschikbaar. Zo is daar de 'Atlas van het Oer-IJ', een groot formaat boek dat inmiddels is uitverkocht, maar nog wel beschikbaar bij de bibliotheek of digitaal op onze website. De meest recente uitgave van Stichting Oer-IJ is '2000 jaar strijd in het Oer-IJ landschap', met een verzameling verhalen over oorlogen en andere gewapende conflicten die zich hier in de loop der eeuwen hebben afgespeeld. Via de Kennisbank op onze website zijn ook Kennisdocumenten 'aardkundige waarde', 'natuur' en 'cultuurhistorie' beschikbaar. Scan de QR code voor de Kennisbank en zoek op trefwoord bij publicaties.

OER-IJ BIER ONDERWEG

Fietsen maakt hongerig en dorstig, daarom hebben we in routekaarten horecabedrijven op en nabij de routes opgenomen met een icoon. Onderbreek hier de fietstocht voor een drankje of een hapje. Wie een bierliefhebber is, moet zeker om een 'onstuimig' Oer-IJ biertje vragen, een product van Brouwerij Egmond, vooral bekend van de biologische Sancti Adalberti abdijbieren. Het bedrijf staat in Egmond aan den Hoef, waar midden in het dorp ook een eigenproeflokaal is gevestigd. Meer info op de website brouwerijegmond.nl

Vriend worden van het Oer-IJ?

Stichting Oer-IJ vraagt om meer aandacht voor de kwaliteit en kwetsbaarheid van het landelijk gebied dat ligt ingeklemd tussen Alkmaar, Velsen en Zaanstad. Een groep bij het landschap betrokken burgers maakt zich zorgen over de oprukkende verstedelijking en wil er voor waken dat straks al het groen verdwenen is. Wie ons werk wil steunen, wordt voor 15 euro per jaar Vriend van het Oer-IJ. Aanmelding gaat gemakkelijk via de website oerij.eu of stuur anders een mail naar info@oerij.eu.

SCAN DE QR-CODE

Uitgave 2023, Stichting Oer-IJ

Routeontwerp:	Jos Teeuwisse, met dank aan Kees Helderman
Teksten:	Jos Teeuwisse en Léon Klein Schiphorst
Cartografie:	Gerard Hogervorst
Beeld:	Tom Kisjes (vliegerfoto's) Gerard Hogervorst, Léon Klein Schiphorst en Lia Vriend
Ontwerp & vormgeving:	Eveline Raap, Dalmay Design.
Productie:	Léon Klein Schiphorst

Dank gaat uit naar Martijn Mulder, Fons Morsch en Jan Hormann.

Deze uitgave is financieel mogelijk gemaakt door bijdragen van deelnemers aan het wandelevenement de Oer-IJ Expeditie 2023,

Verkoopadressen Oer-IJ bier

Proeflokaal Brouwerij Egmond aan den Hoef, het Winkeltje Egmond aan Zee, restaurant Museum Huis van Hilde Castricum, Paviljoen Zeezicht Castricum aan Zee, Johanneshof Bakkum, Dok Geesterhage Castricum, restaurant Krelis Uitgeest, Mitra Boots Hoefplan Alkmaar, Slijterij De Laat Alkmaar, Molen de Zandhaas Santpoort-Noord, Plus Supermarkt Haarlem, restaurant De 19e Heemskerkse Golfclub

www.oerij.eu

MIX10

Boek een rondleiding
en proeverij

Buchen Sie eine
Tour durch die
Brauerei

Sancti
Adalberti
Abdijbieren
Egmond

*Hartelijke groet
van onze brouwers*

**ECHT
NEDERLANDS
ABDIJBIER**

Brouwerij Egmond

Weg over de Bisschop 1B, Egmond aan den Hoef, 072 30 30 404